



КРУГЛИЙ СТІЛ

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

до 110-річчя Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

17 травня 2022 р.

Збірник матеріалів

Вінниця, 2022

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і
права Національної академії правових наук України»
Вінницький міський суд Вінницької області
Факультет права, публічного управління та адміністрування
Головне управління Національної поліції у Вінницькій області
Регіональний центр з надання БВПД у Вінницькій області
Вінницький науково – дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України*

Круглий стіл

«ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ»

*до 110-річчя Вінницького державного педагогічного університету імені
Михайла Коцюбинського*

(м. Вінниця, 17 травня 2022 р.)

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

Вінниця 2022

УДК 342.7:341.3:364(477)

Рекомендовано Вченими радами Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 14 від 22.06.2022 р.) та Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України» (протокол № 5 від 20.05.2022 р.)

Редакційна колегія:

Лазаренко Н. І. – ректор Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, доктор педагогічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України;

Пилипчук В. Г. – директор Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України», академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України;

Коломієць А. М. – проректор з наукової роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, доктор педагогічних наук, професор;

Яременко О. І. – декан факультету права, публічного управління та адміністрування Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, кандидат наук з державного управління, доцент, Заслужений юрист України;

Кононенко В. В. – завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, доктор історичних наук, професор;

Мельничук О. Ф. – завідувач кафедри публічно-правових дисциплін Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, доктор юридичних наук, професор;

Кронівець Т. М. – завідувач кафедри фундаментальних і приватно – правових дисциплін Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, кандидат юридичних наук, старший партнер АО «СОЛОМОН»;

Лапишин С. А. – заступник декана з наукової роботи факультету права, публічного управління та адміністрування Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, кандидат історичних наук, доцент.

Захист прав дітей в умовах війни. Збірник матеріалів круглого столу до 110-річчя Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (м. Вінниця, 17 травня 2022 року). Вінниця, 2022, 90 с.

Збірник матеріалів друкується за результатами роботи круглого столу Захист прав дітей в умовах війни. У збірнику висвітлено актуальні проблеми захисту прав дітей, що живуть у зоні бойових дій. Приділено увагу питанням соціально-правового захисту прав внутрішньопереміщених дітей та захисту прав дітей України за кордоном. Видання розраховане на науковців, науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, суддів, адвокатів, правників, усіх, хто цікавиться проблемою забезпечення захисту прав дітей, зокрема в умовах воєнного стану.

ЗМІСТ

Корж І.Ф., Право дитини на безпечне життя в умовах воєнного конфлікту	5
Бєлєвцева В.В., Правові засади міжнародного захисту прав дитини під час збройного конфлікту	10
Мельничук О.Ф., Гайду Г.В., Мельничук М.О., Захист прав дітей під час збройних конфліктів	17
Кононенко В.В., Кронівець Т.М., Одобецька І.С., Правове забезпечення інтересів дітей в умовах воєнного стану.....	20
Горбонос В.В., Допомога іноземних університетів українським студентам	29
Радзієвська О.Г., Інформаційна реінтеграція тимчасово окупованих територій України: захист прав та безпеки дитини.....	32
Тарасевич Т.Ю., Права людини та сучасні біотехнології: динамізм в умовах технологічного прогресу.....	39
Кудерська І.О., Окремі питання захисту прав дітей в умовах війни	42
Подорожний В.Г., Проблематика підтримки дітей в умовах війни: соціальний та психологічний аспекти	47
Біла О.О., Захист прав дітей в умовах війни в Україні 2022	50
Голованчук А.А., Проблеми захисту прав дітей при вчиненні правочинів щодо нерухомого майна: зміни під час воєнного стану	55
Дорош В.С., Гутник Я.І., Захист права на освіту в умовах війни: національний та європейський досвід	60
Жигола Я.В., Захист прав дитини в умовах війни	64
Московець О.Т., Пільги щодо українців, які в'їхали на територію Польщі під час бойових дій.....	68
Федченко Л.А. Правове регулювання надання психологічної допомоги постраждалим від війни дітям.....	71
Шобей Л. М., Теоретичні аспекти щодо правових проблем захисту прав дитини в Україні в умовах військової агресії.....	76
Добжанський Н. Ю. , Кудерська Н. І., Порушення прав українців та українських дітей їх депортацією з окупованих територій України.....	80
Чех А. А., Кудерська Н. І., До безпекових питань дитячих розваг у мережі інтернет.....	85

Корж Ігор Федорович,
*д.ю.н., с. н. с., заступник керівника
наукового центру електронного парламенту
та правової інформації, Державна
наукова установа «Інститут інформації,
безпеки і права НАПрНУ»*

ПРАВО ДИТИНИ НА БЕЗПЕЧНЕ ЖИТТЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Діти – це майбутнє будь-якого народу. Саме діти визначають майбутнє своєї країни, яким шляхом країна буде розвиватися, що буде будувати. Тому право на життя дитини – це фактично право на життя відповідного суспільства, відповідної країни. З огляду на зазначене, старше покоління має створити світ, сприятливий для дітей, світ в якому кожна дитина почуватиметься захищеною, де її думка буде поважатися, де немає місця насильству, світ, який би дав змогу виховати здорове, щасливе, досконале покоління [1].

Нинішнє покоління дітей в Україні є завтрашніми громадянами з усіма належним їм правами та обов'язками, тому їх захист та їхній розвиток є передумовою розвитку України, як демократичної, правової держави. З огляду на зазначене, підвищення добробуту, рівня забезпеченості, виховання та забезпечення усього кращого дітям стає головною метою не лише України, а й інших, за рідкісним виключенням, країн.

Напрочуд актуальним для України в сучасних умовах, в умовах збройного нападу Російської Федерації на Україну, постало питання захисту прав дитини, насамперед в частині права дитини на життя. В довоєнний період Україна багато чого зробила для забезпечення прав дитини – від належної імплементації в національне законодавство міжнародних норм у цій сфері до удосконалення процедури впровадження цих норм в життя. Однак, «звірське, тваринне» відношення військовослужбовців Російської Федерації до питання збереження життя дітей-українців у цій війні, станом на ранок 05.05.2022 року, більше ніж 631 дитина постраждала в Україні. За офіційними даними загинуло 223 дитини, поранено понад 408, повідомляє офіс генпрокурора.

Ці цифри не остаточні, оскільки триває робота з їх встановлення в місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях. Найбільше постраждало дітей у Донецькій області – 139, Київській – 116, Харківській – 95, Чернігівській – 68, Херсонській – 46, Миколаївській – 44, Луганській – 37, Запорізькій – 27, Сумській – 17, у м. Києві – 16, Житомирській – 15 [2].

Спосіб ведення бойових дій Росії в Україні схоже походить з радянської доби. Те саме стосується й того, що Росія робила в Криму. Прагнуть обезголовити суспільство і позбутися його лідерів, а потім тероризувати громадян, використовуючи насильство й зґвалтування. Ці практики мають давнє походження і застосовувалися імперською армією та таємною поліцією в Росії. Але основне значення має радянський досвід. Вони не намагалися зрозуміти, що пішло не так у минулому, змінити інституції, щоб зробити їх більш гуманними. Навпаки, виглядає так, ніби вони користуються підручниками НКВС.

Росія нещодавно опублікувала інструкцію з геноциду для своєї війни проти України. Російське офіційне прес-агентство «РИА Новости» опублікувало відверту програму повної ліквідації української нації як такої. За абсурдним інструктивним визначенням, згідно з яким нацисти мають бути українцями, а українці мають бути нацистами, то Росія не може бути фашистською, попри всі дії. Якщо «нацист» має значення «українець, який відмовляється бути росіянином», то впливає, що жоден росіянин не може бути нацистом. Тому росіяни, на їхню думку, можуть робити всі речі, навіть не запитуючи себе, чи вони самі бувають на злочинному боці історичних скрижалей. І тому ми бачимо, що росіяни здійснюють неонацистську політику в ім'я «денацифікації», що містить і знищення українських дітей. Російська інструкція є одним із найбільш відкрито геноцидних документів, яка у знищенні українців не обмежується лише дорослими [3].

Зазначимо, що у 2020 році змінами до Конституції Росія чітко визначила такий напрямок, як вищість внутрішніх російських законів над нормами міжнародного права. Фактично Росія відмовилася від примату міжнародного

права та узаконила для себе теперішній стан речей, коли міжнародне право відкрито ігнорують. Вони юридично узаконили вищість внутрішніх рішень над міжнародними зобов'язаннями. Начебто й міжнародні зобов'язання збереглися, але відтепер їх можна не виконувати, керуючись своєю Конституцією.

Тим самим були відкриті «шлюзи» для вчинення воєнних злочинів під час війни, включаючи злочини проти дітей, ігнорування міжнародного права у сфері захисту прав дітей. Не торкаючись міжнародних актів рекомендаційного характеру, зазначимо документи обов'язкового характеру:

А) акти ООН:

- Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 року та протоколи до неї що стосуються захисту жертв міжнародних та не міжнародних збройних конфліктів;
- Конвенція про права дитини від 20.11.1989 року зі змінами до нього, які стосуються права дитини щодо їх участі у збройних конфліктах;
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року;
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року;

Б) акти Ради Європи:

- Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26 листопада 1987 року;
- Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 року;
- Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 року;
- Конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007 року;
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року та протоколи до неї;

– Конвенція про контакт з дітьми від 15.05.2003 року.

Зазначені акти обов'язкового характеру разом з актами рекомендаційного характеру, такими як Декларація прав дитини від 20.11.1959 року, Декларацією про захист прав жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів від 14.12. 1974 року та Загальною декларацією прав людини від 10.12.1948 року, як показують події й відповідні факти в Україні, ігноруються і порушуються військовими Росії.

Про сексуальне насильство, гвалтування українських дітей зазначає український омбудсмен Л. Денісова. Нею наводяться кричущі факти цих злочинів, здійснених російськими військовими на окупованих територіях. За інформацією Л. Денісової, наразі неможливо оцінити масштаби сексуальних злочинів, скоєних російськими військами під час окупації українських населених пунктів. Багато хто звертається за психологічною допомогою, але злочини не можна зафіксувати без доказів [4].

Наступним злочином російських окупантів необхідно зазначити примусове вивезення дітей з окупованих територій в Російську Федерацію. Так радник міського голови міста Маріуполь П. Андрющенко зазначив, що російські військові примусово вивезли вже понад 100 дітей з Маріуполя в напрямку окупованого Донецька і Російського Таганрогу. Більшість дітей було вивезено з лікарень без батьків, фактично вкрадено.

Уповноважена президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Дар'я Герасимчук повідомила, що, за її інформацією, російська влада зараз готує зміни до законодавства, які дозволять росіянам всиновлювати дітей з України за спрощеною процедурою. «Ми маємо дуже велику кількість повідомлень про те, що в Російській Федерації, знову ж таки в так званих «ЛНР», «ДНР», готують новий законопроект, що дозволить по спрощеній процедурі всиновлювати українських дітей», «Це однозначно є незаконним тому, що це суперечить статті 21 конвенції ООН про права дитини» заявила Д.Герасимчук. Вона також зазначила, що примусова депортація дітей заборонена Женевською конвенцією.

Директор Інституту стратегічних досліджень та безпеки, правозахисник Павло Лисянський зазначив, що процес депортації дітей до Росії можна порівняти з торгівлею людьми. Уповноважена Верховної Ради України із прав людини Л. Денісова закликала міжнародні інституції втрутитись у ситуацію із незаконного вивезення з України дітей та подальшого протиправного усиновлення в Росії [5].

Підсумовуючи викладене вище необхідно зазначити, що загальновизнані міжнародні організації світу (ООН, Радбез, РЄ тощо) на сьогодні не проявили себе належним чином, щоб зупинити зlodіяння РФ проти дітей України, війни в Україні в цілому, що наводить на думку про невідкладну необхідність їх реформування, чи навіть створення нових, дієвих і ефективних міжнародних структур у сфері безпеки, і тим самим забезпечити у світі належний, загальновизнаний правопорядок і домінування права над злом. Своєю чергою, як заявила організація Amnesty International після детального розслідування, проведеного на місцях в Україні, російські військові повинні постати перед судом за низку воєнних злочинів, скоєних на північний захід від Києва [6], позаяк і в Україні в цілому. Управління Верховного комісара ООН з прав людини збирає в Україні показання та докази порушень, вчинених російськими окупантами, які можуть бути визнані воєнними злочинами. Йдеться про численні випадки загибелі цивільних, включаючи дітей, зокрема через обстріл лікарні, драмтеатр у Маріуполі, залізничний вокзал у Краматорську, житлові масиви в Одесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародне право про права дитини. URL: http://school50.edu.kh.ua/socialjno-pravovij_klub_pravo_hhi/mizhнародne_pravo_pro_prava_ditini/ (дата звернення : 06.05.2022).
2. В Україні через збройну агресію Росії за добу загинуло двоє дітей. URL: <https://medicine.rayon.in.ua/news/498198-v-rosiysko-ukrainskiy-viyni-zaginulo-shchonaumenshe-108-ditey> (дата звернення : 06.05.2022).

3. Російська інструкція з проведення геноциду. URL: https://dniprograd.org/2022/04/11/rosiyska-instruktsiya-z-provedennya-genotsidu_91265 URL: https://dniprograd.org/2022/04/11/rosiyska-instruktsiya-z-provedennya-genotsidu_91265 (дата звернення : 06.05.2022).

4. Російські окупанти згвалтували щонайменше 400 українських дітей та дорослих – Денисова. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/zgvaltuvannya-rosiyskimi-viyskovimi-v-ukrajini-nalichuyut-shchonaaymenshe-400-ditey-ta-doroslih-50237153.html> (дата звернення : 06.05.2022).

5. Денісова закликає міжнародні інституції втрутитись у ситуацію із незаконним вивезенням дітей у РФ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricato/3452787-denisova-zaklikae-miznarodni-institucii-vtrutitis-u-situaciu-iz-nezakonnim-vivezennam-ditej-u-rf.html> (дата звернення : 07.05.2022).

6. Російські військові повинні постати перед судом за воєнні злочини в Київській області – нове розслідування Amnesty International. URL: https://www.amnesty.org.ua/hes-not-coming-backbriefing/?utm_medium=email&utm_source=Selzy&utm_campaign=270770725 (дата звернення : 07.05.2022).

Бєлєвцева Вікторія Вікторівна
завідувач Наукової лабораторії правових
проблем та відповідальності у сфері
цифровізації Державної наукової
Установи «Інститут інформації, безпеки
і права Національної академії правових
наук України», д.ю.н., с.н.с.
ORCID 0000-0001-5573-3744.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

На жаль, навіть у сучасному функціонуванні та розвитку світової спільноти, проблема захисту прав постраждалих під час війни не втрачає своєї актуальності. При цьому, особливо гостро постає питання захисту прав дитини,

що потребує щільної уваги з боку правників, розробки новітніх підходів та забезпечення практичного застосування чинних правових норм, які покликані захищати дитину. Слід підкреслити, що проблема правового статусу дитини під час збройних конфліктів має комплексний характер та об'єднує цілу низку окремих аспектів, що пов'язані з окремими категоріями дітей, які стали учасниками конфлікту. Зокрема, це діти, які залучені до збройного конфлікту у якості його безпосередніх учасників, тобто так звані діти-солдати, діти розлучені зі своїми родинami, діти-біженці, діти-ув'язнені. Можна нескінченно перераховувати фактори, що безпосередньо впливають на загальний стан захищеності дітей у сучасному суспільстві. Однак, взагалі, міжнародна спільнота й у теперішній час досить серйозно стурбована проблемним станом дітей у багатьох регіонах світу з різних причин, зокрема соціально-економічних кризових ситуацій, постійних збройних конфліктах, стихійного лиха, голоду та хвороб.

Однак, повернемося до теми збройного конфлікту, війни. Доцільно зазначити, що найбільш важливими проблемами під час збройного конфлікту є наступні: вербування дітей з метою участі у збройних конфліктах, навіть у якості солдат; розлука дітей з батьками під час збройного конфлікту; призупинення отримання освіти.

Як відомо, у міжнародному гуманітарному праві вік призову до збройних сил та можливості брати участь у бойових діях встановлений ст. 38 Конвенції про права дитини [4], ст. 77 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1949 р. [1], ст. 4 Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій 1949 р. [2] - це 15 років. При цьому, слід зазначити, що Додатковий протокол I 1977 р. зобов'язує сторони, що знаходяться у конфлікті, застосовувати усі можливі заходи для того, щоб діти, які не досягли 15 років, не брали безпосередньої участі у бойових діях [1].

Важливо підкреслити Факультативний протокол 2000 року до Конвенції про права дитини, що стосується участі дітей у збройних конфліктах [7]. Безумовно, цей документ підсилює Конвенцію з низки важливих напрямів.

Однак, слід наголосити, що його не можна вважати повністю задовільним. Проте, мінімальний вік добровільної участі у збройному конфлікті дитини підвищено. При цьому, відповідне зобов'язання, що покладається на держави-учасниці, полягає у необхідності прийняти «усі можливі заходи». Крім цього, вказане зобов'язання розповсюджується лише на пряму участь у бойових діях [7]. Таким чином, Факультативний протокол не захищає дітей від непрямой участі у бойових діях, що є не менш небезпечним. Важливою перевагою даного протоколу є підвищення мінімального віку обов'язкового призову, оскільки аналогічні положення Конвенції про права дитини та Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій наголошують лише на тому, що держави-учасниці «намагаються віддавати перевагу особам старшого віку» [4, 1].

В українському законодавстві ці питання регулюються Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 р. № 2232-XII [5]. Так, ст. 15 вказаного Закону наголошує, що на строкову військову службу призиваються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі, яким до дня відправлення у військові частини виповнилося 18 років, та старші особи, які не досягли 27-річного віку і не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу (далі громадяни призовного віку) [5]. Також Указом Президента України від 24.02.2022 р. № 69/2022 «Про загальну мобілізацію» [6], оголошено проведення загальної мобілізації. Відповідно до положень даного Указу загальна мобілізація проводиться впродовж 90 діб після її оголошення. У цей період мобілізації підлягають усі громадяни віком від 18 до 60 років (переважно чоловіки), які можуть виконувати військовий обов'язок. Призов військовозобов'язаних, резервістів та залучення транспортних засобів для забезпечення потреб Збройних сил України, інших військових формувань України здійснюються в обсягах, визначених мобілізаційними планами, які затверджуються Генеральним штабом ЗСУ і наразі є секретними.

Слід згадати, що існують міжнародно-правові акти, що регулюють становище дитини під час збройного конфлікту, які показують комплексність

проблеми. Зокрема, це Загальна декларація прав людини від 1948 р., Женевські конвенції 1949 р. та Додаткові протоколи до них 1977 р., міжнародні угоди про заборону певних видів зброї, Конвенція про правовий статус біженців 1951 р. і Протокол до неї 1967 р., Конвенція Міжнародної організації праці 1999 р. № 182 про заборону і негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці, а також Конвенція про права дитини 1989 р., Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 р., Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. та ін. До цього додамо, що у межах міжнародних регіональних організацій, а також спеціалізованих установах ООН також укладені різні угоди, що регулюють правовий статус дитини у збройному конфлікті.

Важливо зазначити, що попри низку недоліків, Факультативний протокол до Конвенції про права дитини [7] став важливим кроком на шляху забезпечення захисту дітей від участі у збройних конфліктах. Протокол накладає на держави зобов'язання забезпечити не лише ефективне здійснення передбачених положень, а й демобілізацію дітей, а також їх реабілітацію та інтеграцію до суспільства (ст. 6), так само як і зобов'язання співпрацювати з метою виконання вищевказаних положень (ст. 7) [7]. Контроль за виконанням державами-учасницями положень даного Протоколу здійснює Комітет з прав дитини.

Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 р. (далі Конвенція) [3] передбачає загальний захист дітей як осіб, які не беруть участі у військових діях. Відповідно до Конвенції діти, як частина цивільного населення, підпадають під дію всіх положень, що стосуються поводження з особами, які не беруть активної участі в бойових діях, у тому числі з особами зі складу збройних сил, що склали зброю, а також із тими, хто *hors de combat* унаслідок хвороби, поранення, затримання чи з будь-якої іншої причини, поводяться гуманно, без будь-якої ворожої дискримінації, причиною якої слугують раса, колір шкіри, релігія чи вірування, стать, походження чи майновий стан, чи будь-які інші подібні критерії [3]. Ці положення визначають основний принцип гуманного поводження з людьми, що включає повагу до життя, фізичну та психічну

недоторканність, пошану людської гідності, заборону образливого та того, що принижує звернення, заборона засудження та застосування покарання без суду (ст. 3) [3]. Щодо дітей, як і всього цивільного населення, забороняються тортури, тілесні покарання, медичні та наукові дослідження, колективні покарання, репресалії, заходи залякування чи терору, взяття заручників, незаконна депортація тощо (Ст. 13, 27, 30-34, 147) [3].

Вищевказана Конвенція містить також спеціальні положення щодо захисту дітей від наслідків бойових дій. Відповідно до ст. 14 Конвенції діти віком до 15 років і матері дітей віком до 7 років підпадають під категорії цивільного населення, для яких можуть створюватися спеціальні санітарні або безпечні зони. Аналогічним чином діти входять до категорії цивільних осіб, які мають бути евакуйовані з обложених або оточених зон (ст. 17) [3]. Відповідно до ст. 23 Конвенції повинен дозволятися вільний пропуск посилок, призначених для дітей віком до 15 років та породіль [3].

На окупованих територіях діти, які не досягли 15 років, вагітні жінки та матері дітей до 7 років повинні продовжувати користуватися будь-якими перевагами щодо харчування, медичного догляду та захисту від наслідків війни, які надавалися їм відповідно до заходів, вжитих до окупації (ст. 50) [3]. Цим положенням також регулюється питання щодо зобов'язання окупаційної держави сприяти функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту. Інтерновані вагітні жінки та діти до 15 років повинні отримувати додаткове харчування відповідно до їх фізіологічних потреб (ст. 89) [3]. Стаття 38 містить положення про те, що діти до 15 років і матері з дітьми до 7 років, які належать до сторони супротивника, користуються спеціальними перевагами, так само як і громадяни цієї держави [3].

Відповідно до Конвенції сторони конфлікту вживатимуть усіх необхідних заходів для того, щоб діти до 15 років, які осиротіли чи були розлучені зі своїми сім'ями внаслідок війни, не залишалися напризволяще, а також для того, щоб полегшити, за будь-яких обставин, догляд за ними, виконання обрядів, пов'язаних з їхнім віросповіданням, та їхню освіту. Якщо це буде можливо, їхню

освіту слід доручати особам з такими самими культурними традиціями. Сторони конфлікту сприятимуть прийманню цих дітей нейтральною країною на час конфлікту за згодою держави-покровительки, якщо така є, та коли гарантується дотримання принципів, викладених в абзаці першому. Крім того, вони намагатимуться вжити необхідних заходів для того, щоб особу усіх дітей до 12 років можна було встановити завдяки спеціальним медальйонам або якимось інакше (ст. 24) [3]. Держава-окупант повинна сприяти встановленню особи дітей та реєстрації їх родинних зв'язків, вона не має права змінювати сімейний чи громадянський стан дітей (ст. 50) [3]. Дана Конвенція визнає, що кожна зі сторін, що перебувають у конфлікті, повинна полегшувати розшук, що проводиться членами розлучених війною сімей з метою встановлення зв'язку один з одним, а за можливості, й возз'єднання. Кожна особа, яка знаходиться на території сторони, що бере участь у конфлікті, або на окупованій території, має право повідомляти про себе членам своєї сім'ї, де б вони не знаходилися (ст. 25, 26) [3].

Правові положення Конвенції забороняють виносити смертний вирок щодо осіб, які не досягли 18-річного віку (ст. 68) [3]. Стаття 76 вказує, що стосовно неповнолітніх, які ув'язнені на окупованій території, повинен братися до уваги спеціальний режим, вони мають бути, по можливості, відокремлені від інших ув'язнених [3].

У Додаткових протоколах I та II до Конвенції уперше було чітко сформульовано принцип особливого захисту дітей під час міжнародних збройних конфліктів [1, 2].

Отже, підсумовуючи викладене, слід зазначити, що першочерговим завданням світової спільноти є: остаточне закріплення мінімального віку безпосереднього учасника збройного конфлікту 18 років; розробка міжнародних норм, що регулюватимуть питання усунення залучення дітей до участі у збройних конфліктах. Нагальним питанням у теперішній кризовій ситуації постає відпрацювання налагодженої системи контролю за дотриманням вищевикладених правових норм щодо захисту прав дитини під час збройних конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Додатковий протокол I до Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 08.06.1977 р.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
2. Додатковий протокол II до Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 08.06.1977 р.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text.
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни 12.08.1949 р.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
4. Конвенції про права дитини від 20.11.1989 р.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
5. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.
6. Про загальну мобілізацію: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 69/2022 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795.
7. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 01.01.2000 р.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795.

Мельничук Ольга Федорівна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри публічно-правових дисциплін
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

Гайду Ганна Володимирівна

Доктор філософії в галузі права, голова Вінницького міського суду

Мельничук Максим Олегович

*Кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Вінницького інституту
МАУП*

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

В умовах збройних конфліктів найбільше потерпають діти, які вразливі та довірливі, не спроможні убезпечити себе самотійно. Не випадково в міжнародному праві приділяється значна увага захисту прав дітей. Передусім, доречно вказати на базові акти міжнародного права прав людини – Загальну декларацію прав людини, Конвенцію про захист прав людини й основоположних свобод, Конвенцію ООН про права дитини та ін. Однак в умовах війни пріоритетним стає міжнародне гуманітарне право (далі – МГП), яке передбачає не тільки загальний захист прав дітей як частини цивільного населення, але й спеціальний. Так, Женевською конвенцією 1949 року про захист цивільного населення під час війни (далі – ЖК IV) та Додатковим протоколом до Женевських конвенцій 1977 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (далі – ДП I) заборонено напади на цивільних осіб, невибіркові напади та використання зброї невибіркової дії. Спеціальні норми МГП щодо захисту прав дітей містяться у статті 77 (заходи для захисту дітей) ДП I: «діти користуються особливою повагою, їм забезпечуються захист і допомога, які потрібні з огляду на вік чи з будь-якої іншої причини, а також захист від будь-якого роду непристойних посягань» [1, ст. 77]. Спеціальні норми міжнародного гуманітарного права визначають заходи щодо захисту дітей під час евакуації, створення безпечних зон і місцевостей (статті 14, 17, частина 1 статті 24 ЖК IV, частина 1 статті 70, стаття 78 ДП I), під час догляду (піклування) за ними та здійснення освітньої діяльності (стаття 23, частина 1 статті 24, стаття

50 ЖК IV), під час встановлення особи дітей та реєстрації їхніх сімейних зв'язків (статті 24-26, частина 2 статті 50 ЖК IV, стаття 74 ДП I) [2].

Забезпечення прав дітей покладається на обидві сторони міжнародного збройного конфлікту, вони повинні вживати можливі заходи для того, щоб діти, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях. Сторони мають утримуватися від вербування дітей у свої збройні сили.

Сторони конфлікту можуть укласти угоди про взаємне визнання створюваних санітарних і безпечних зон та місцевостей, організованих для захисту від наслідків війни поранених, хворих та осіб похилого віку, дітей до п'ятнадцяти років, вагітних жінок та матерів з дітьми до семи років. Крім того, вони намагаються укласти місцеві угоди про евакуацію з обложених або оточених зон вразливу категорію осіб, зокрема й дітей, та пропускати служителів культу всіх віросповідань, медичного персоналу та санітарного майна до таких зон.

МГП особливу увагу приділяє процедурі евакуації дітей до іноземної держави. Так, «жодна сторона, що перебуває в конфлікті, не вживає заходів щодо евакуації дітей, крім як своїх власних громадян в іноземну державу, за винятком випадків, коли йдеться про тимчасову евакуацію, необхідну з невідкладних причин, пов'язану зі станом здоров'я чи лікуванням дітей або, якщо вони не перебувають на окупованій території, з їх безпекою» [1, ст. 78]

Дітям гарантується піклування та допомога з метою здобуття освіти, возз'єднання з сім'єю, листування з родичами. Сторони конфлікту вживатимуть усіх необхідних заходів для того, щоб діти до 15 років, які осиротіли чи були розлучені зі своїми сім'ями внаслідок війни, не залишалися напризволяще, а також для того, щоб полегшити, за будь-яких обставин, догляд за ними, виконання обрядів, пов'язаних з їхнім віросповіданням, та їхню освіту. Якщо це буде можливо, їхню освіту слід доручати особам з такими самими культурними традиціями.

Окупаційна держава повинна в співробітництві з державними та місцевими органами влади сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту. Якщо місцеві установи виявляться неспроможними забезпечити утримання та освіту дітей, окупаційна держава повинна вжити всіх необхідних заходів, щоб забезпечити ними дітей, які втратили батьків чи були з ними розлучені в результаті війни і які не мають можливості отримати необхідне піклування з боку близького родича або друга; навчання повинно здійснюватися по можливості особами їхньої національності, мови та релігії [3, ст. 50].

Кожна сторона конфлікту дозволяє вільне пропускання всіх посилок з найважливішими харчовими продуктами, одягом і тонізувальними засобами, призначеними для дітей, молодших 15 років, вагітних жінок та породіль.

На захист прав дітей спрямовані й норми міжнародного кримінального права. Характерно, що перше рішення Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) було винесено у справі «Обвинувач проти Томаса Лубангу». МКС визнав воєначальника Конго винним у скоєнні злочинів набору та вербування дітей у віці до 15 років до патріотичних сил і примушування їх до активної участі в бойових діях. Це важливий приклад судової практики для розгляду майбутніх справ у сфері захисту дітей під час збройних конфліктів.

Отже, норми міжнародного права спрямовані на захист прав дітей. В умовах збройних конфліктів пріоритетне значення має міжнародне гуманітарне право. Практика МКС вказує на спроможність захисту прав дітей нормами міжнародного кримінального права. Сторони збройного конфлікту повинні виконувати міжнародно-правові зобов'язання з метою захисту прав дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

2. Заворотько І., Кориневич А., Короткий А. Діти під російським прицілом.
URL: <https://zn.ua/ukr/LAW/diti-pid-rosijskim-pritsilom.html>.

3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

Кононенко Валерій Васильович
доктор історичних наук, професор

Кронівець Тетяна Миколаївна
кандидат юридичних наук, адвокат

Одобецька Ірина Сергіївна
*магістр публічного управління та адміністрування
м. Вінниця, Україна*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Під час військових конфліктів однією з найуразливіших та беззахисних категорій цивільного населення є діти та підлітки.

Правовий захист дітей було введено в міжнародне гуманітарне право після Другої світової війни. Досвід під час цього конфлікту фактично вказав на нагальну потребу розробити інструмент міжнародного публічного права для захисту цивільного населення під час війни. Результати зусиль Міжнародного Комітету Червоного Хреста у цій сфері привели до прийняття Четвертої Женевської конвенції 1949 року про захист цивільного населення під час війни. З цього часу діти, як члени цивільного населення, мали право користуватися перевагами застосування цієї Конвенції.

Після Другої світової війни міжнародна спільнота стала свідком появи нових видів конфліктів. Методи і засоби ведення війни ставали все більш досконалими. Частішають конфлікти проти регулярних збройних сил і нерегулярних комбатантів. У сучасній війні набагато важчі втрати серед мирного населення, в тому числі дітей.

Статтею 19 Конвенції про права дитини 1989 року [2] передбачає загальну норму, що держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих,

адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину. Стаття 38 Конвенції встановлює спеціальну норму, що держави «зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів та стосуються дітей, а також забезпечувати їх дотримання», «вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними», що певною мірою узгоджується з нормами міжнародного гуманітарного права, зокрема, з Женевськими конвенціями 1949 року та Додатковими протоколами до них 1977 року, в яких захисту дітей присвячені положення, що стосуються як цивільного населення загалом, так їх як окремої категорії.

Україна ратифікувала згадані міжнародні акти. У зв'язку з військовою агресією РФ проти України, Указом Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»» від 24.02.2022 № 2102-IX в Україні запроваджено воєнний стан з 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб [8], наступними Указами Президента від 14.03.2022 № 133/2022 та від 18.04.2022 № 259/2022 цей строк було продовжено. Відповідно до частини 2 статті 64 Конституції України в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції. Аналогічна норма міститься в частині 2 статті 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII [12], який визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб. Відповідно до статті 10 Закону України

«Про охорону дитинства» від 26 лютого 2001 року № 2402-III, кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист [7]. Концепція Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року також в якості пріоритетів передбачала «забезпечення захисту прав та інтересів дитини в умовах воєнних дій чи збройного конфлікту, а саме: недопущення участі дітей у воєнних діях чи збройному конфлікті; забезпечення захисту прав дітей, які перебувають у зоні воєнних дій чи збройного конфлікту; впровадження комплексних заходів щодо створення умов для повноцінного життя та соціально-психологічної реабілітації дітей, які постраждали від воєнних дій чи збройного конфлікту». Стаття 30 Закону України «Про охорону дитинства» аналогічно до міжнародних норм забороняє участь дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, включаючи вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання дітей з метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності, використання дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, залучення та/або втягування дітей до не передбачених законами України воєнізованих чи збройних формувань. Особи, що здійснюють вербування малолітніх та неповнолітніх до озброєних угруповань несуть відповідальність за статтею 304 Кримінального кодексу України «Втягнення неповнолітніх у зло-чинну діяльність».

Водночас, 22 березня 2022 року Постановою КМУ № 349 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану» [10] внесено зміни до Положення про дитячий будинок сімейного типу, затвердженого Постановою КМУ від 26 квітня 2022 року № 564 [6] та Положення про прийомну сім'ю, затвердженого Постановою КМУ від 26 квітня 2002 року № 565 [11], відповідно, передбачено, що під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану до дитячого будинку сімейного типу та у прийомні сім'ї можуть влаштовуватися діти, які залишилися без батьківського піклування, на умовах тимчасового

влаштування в межах перед-баченої граничної чисельності дітей у дитячому будинку сімейного типу та у прийомній сім'ї, відповідно. Також Постановою [6] доповнено Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений Постановою КМУ від 24 вересня 2008 року № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» Розділом «Особливості влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, у тому числі дітей, розлучених із сім'єю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, у разі введення на території України надзвичайного або воєнного стану», яким, зокрема, передбачено також тимчасове влаштування дітей до функціонуючих прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу [4]. Відповідно до статті 19 Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III, кожна дитина має право на освіту. У 2019 році Україна приєдналася до Декларації про безпеку шкіл (Safe Schools Declaration), яка, підтверджуючи важливість Резолюцій Ради Безпеки ООН 1998 (2011) і 2143 (2014), закликає сторони збройного конфлікту утримуватися від дій, які перешкоджають доступу дітей до освіти, держави розглянути конкретні заходи щодо обмеження використання шкіл збройними силами та озброєними недержавними формуваннями із порушенням застосовних норм міжнародного права. Розпорядженням КМУ від 4 серпня 2021 р. № 898-р був затверджений План заходів щодо її реалізації, серед поставлених завдань – забезпечення безперервності навчання, запровадження моніторингу нападів на заклади освіти, їх захист від нападів та відновлення в разі пошкодження.

З огляду на введення в Україні воєнного стану, з метою убезпечення всіх учасників освітнього процесу 25 лютого 2022 року Міністерством освіти і науки України (далі – МОН України) направлено Листа керівникам департаментів (управлінь) освіти і науки обласних, Київської міської державних адміністрацій і керівникам закладів професійної, фахової передвищої та вищої освіти з рекомендацією щодо припинення освітнього процесу в усіх закладах освіти та оголошення канікул на два тижні [3]. Пізніше МОН України надіслано Листа від 07 березня 2022 року No1/3378-22 «Про практику застосування трудового

законодавства у галузі освіти і науки під час дії правового режиму воєнного стану», згідно з яким у випадку, якщо для працівників проїзд до робочого місця неможливий у зв'язку з об'єктивними причинами, проте вони можуть виконувати роботу дистанційно (у тому числі із використанням доступних засобів зв'язку) – рекомендовано видати наказ про запровадження у закладі освіти або науковій установі дистанційного режиму роботи [13]. Окрім того, МОН України видано Наказ від 28 березня 2022 року №274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні», згідно з яким необхідно забезпечити та організувати, серед іншого, зарахування здобувачів загальної середньої освіти, які вимушені були змінити місце навчання та/або проживання (перебування) і проживають (перебувають) в Україні чи за її межами, до закладів освіти; здобуття загальної середньої освіти для здобувачів освіти за будь-якою формою, що може забезпечити заклад освіти та є найбільш безпечною для них [5]. Слід зазначити також, що Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» від 15 березня 2022 року № 2126-IX розділ VI Закону України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII доповнено статтею 57-1 «Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» [9]. Так, відповідно до зазначеного закону, здобувачам освіти, працівникам закладів освіти, установ освіти, наукових установ, у тому числі тим, які в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні чи окремих її місцевостях, оголошених у встановленому порядку (особливий період) були вимушені змінити місце проживання (перебування), залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від місця їх проживання (перебування) на час особливого періоду гарантується, організація освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників; збереження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендії та інших виплат, передбачених законом; місце проживання (пансіон, гуртожиток тощо) та забезпечення харчуванням (у разі

потреби). Отже, дітям на період дії воєнного стану забезпечено умови для здобуття освіти в безпечних умовах, зокрема дистанційно. Така практика активно застосовується у закладах освіти України.

23.08.2022 прийнято постанову Кабінету Міністрів України від № 940 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення механізму проведення евакуації», якою на законодавчому рівні визначено форми відмови фізичної особи, законних представників дітей від обов'язкової евакуації.

У разі, якщо законні представники відмовилися від обов'язкової евакуації дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, у тому числі тих, які виховуються в прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, які перебувають під їх опікою чи піклуванням, які влаштовані в сім'ї патронатних вихователів, опіка чи піклування над такими дітьми припиняється.

Органи опіки та піклування можуть в односторонньому порядку розірвати договори про влаштування таких дітей до прийомної сім'ї, про організацію діяльності відповідного дитячого будинку сімейного типу, про патронат над такою дитиною.

Національна соціальна сервісна служба разом із місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування у безпечних районах визначають перелік, прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей патронатних вихователів, закладів, в яких передбачається цілодобове перебування дітей, до яких буде евакуйовано дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, залишених без батьківського піклування, з урахуванням їхнього віку та стану здоров'я.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 23.08.2022 № 940 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення механізму проведення евакуації» Донецькою облдержадміністрацією проведена нарада з територіальними громадами області, на якій надано алгоритм дій для органів місцевого самоврядування, районних військових адміністрацій, місцевих військових адміністрацій щодо обов'язкової

евакуації сімей з дітьми, у тому числі сімей, у яких виховуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

На сьогодні місцевими евакуаційними комісіями за участю працівників Національної поліції України в Донецькій області активно проводиться робота з населенням області, насамперед з сім'ями з дітьми щодо обов'язкової евакуації у більш безпечні регіони країни. Батьки та інші законні представники дітей інформуються щодо відповідальності стосовно життя та здоров'я дітей, їм надаються інформаційні пам'ятки, роз'яснюються права та обов'язки.

Облдержадміністрацією, органами місцевого самоврядування, військовими адміністраціями сім'ям надається допомога в організації евакуації та розташування сімей з дітьми, як на території України, так і за кордоном.

З огляду на викладене можна зробити наступні висновки. Державам, як основним відповідальним суб'єктам за життя, безпеку їх населення, необхідно підвищувати рівень координації і взаємодії щодо потреб дітей і молоді під час збройних конфліктів і в постконфліктних ситуаціях; сторони збройного конфлікту повинні чітко дотримуватися зобов'язань, щодо захисту цивільних осіб загалом, дітей, зокрема, не тільки за міжнародним гуманітарним правом, а і за нормами загального міжнародного права; Україна вдало застосовує норми міжнародного права задля захисту інтересів дітей в умовах війни, приймає власні нормативні акти, створюючи надійні, безпечні умови для дітей, однак суттєвою перешкодою цьому стає ігнорування протилежною стороною елементарних норм міжнародного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 22.09.2022).
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 22.05.2022).

3. МОН: Всім закладам освіти рекомендовано припинити освітній процес та оголосити канікули на два тижні : Міністерство освіти і науки України: вебсайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mon-vsim-zakladam-osviti-rekomendovano-pripiniti-osvitnij-proces-ta-ogolositi-kanikuli-na-dva-tizhni> (дата звернення: 22.09.2022).

4. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: По-станова Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2008 р. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF> (дата звернення: 22.09.2022).

5. Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні : Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 березня 2022 р. № 274. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-organizaciyi-zdobuttya-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ta-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini> (дата звернення: 22.09.2022).

6. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 р. № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF> (дата звернення: 22.09.2022).

7. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III / Верховна Рада України.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 22.09.2022).

8. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 / Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 22.09.2022).

9. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. № 2126-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20> (дата звернення: 22.09.2022).

10. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 березня 2022 р. № 349.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-%D0%BF> (дата звернення: 22.09.2022).

11. Про затвердження Положення прийомну сім'ю типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 р. № 565.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF> (дата звернення: 22.09.2022).

12. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII / Верховна Рада України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 22.09.2022).

13. Про практику застосування трудового законодавства у галузі освіти і науки під час дії правового режиму воєнного стану : Лист Міністерства освіти і науки України від 07 березня 2022 р. № 1/3378-22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-praktiku-zastosuvannya-trudovogo-zakonodavstva-u-galuzi-osviti-i-nauki-pid-chas-diyi-pravovogo-rezhimu-voyennogo-stanu> (дата звернення: 22.09.2022).

14. Ювенальні прокурори: 219 дітей загинули в Україні через збройну агресію РФ : Офіс Генерального прокурора.

URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-219-ditei-zaginuli-v-ukrayini-cerez-zbroynu-agresiyu-rf-2> (дата звернення: 01.10.2022).

15. Як допомогти дитині правильно – роз'яснення Мінсоцполітики: Міністерство соціальної політики України: вебсайт. URL:

<https://www.msp.gov.ua/news/21549.html> (дата звернення: 22.09.2022).

Горбонос Вікторія Вячеславівна,
*завідувач сектору
забезпечення міжнародного співробітництва
ДНДЕКЦ МВС України, доктор філософії в галузі Права*

ДОПОМОГА ІНОЗЕМНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНСЬКИМ СТУДЕНТАМ

З початком повномасштабної війни Росії проти України більшість українських студентів і школярів втратили можливість навчатися. За даними Офісу Генерального прокурора, станом на 18 квітня через бомбардування та обстріли збройними силами Російської Федерації пошкоджено 1018 закладів освіти, з них — 95 повністю зруйновано [1].

Повномасштабні воєнні дії в Україні змусили переїхати та покинути свої домівки, навчання, життя близько 4 мільйонів людей. Кожного дня ця кількість все ще збільшується. Найпопулярнішими напрямками переселення є Польща, Молдова, Румунія, Угорщина, Словаччина. Проте, з плином часу деякі від'їжджають у більш далекі від України точки призначення.

Людям доводиться адаптуватися у нових країнах. Актуальним є питання продовження ними навчання за кордоном. Саме тому надзвичайно важливою є підтримка українських студентів іноземними навчальними закладами. Таку підтримку ми можемо спостерігати від усього світу, проте у кожній країні свої вимоги.

Міністри освіти та науки Естонії, Латвії, Литви відкрито заявили про те, що готові підтримати українських учнів та студентів у продовженні їх навчання [2].

Наприклад, один із найстаріших університетів в Естонії, а саме Тартуський університет запрошує на навчання українських студентів, а також на роботу викладачів з України. Томас Ассер, ректор, заявив, що вони готові прийняти 250 студентів або учнів, які повністю звільняються від оплати за навчання. Допомога планується також і в організації житла. Щоб подати заявку на навчання в інших естонських університетах, можна скористатися системою Dream Apply [3].

Спрощена процедура для українських біженців студентів розробляється й у Норвегії. Наприклад, університет Норд пропонує програми бакалавра та магістра, що викладаються англійською мовою [4].

Адаптивну програму з можливістю навчатися на першому курсі українською мовою пропонує один із вищих навчальних закладів Варшави - Collegium Civitas. Починаючи з другого курсу, студенти матимуть можливість продовжити навчання польською мовою на двох факультетах – менеджмент та міжнародні відносини [5].

В рамках програми «Solidarni z Ukrainą», запущеної Польською національною агенцією з питань академічного обміну NAWA, з березня по вересень 2022 року українські студенти матимуть можливість навчання в Польщі. Ті, хто братимуть участь у згаданій програмі, навчатимуться безоплатно, а також зможуть отримувати стипендії [6].

Варшавський університет надає ряд пільг для студентів і аспірантів з України, зокрема, звільнення від оплати за навчання і проживання [7].

Можливості вступу до університетів для шукачів притулку в Італії можуть бути різними. Лише декілька університетів наразі дозволяють шукачам притулку пройти «повну реєстрацію» (наприклад університети Палермо та Мессіни).

У більшості випадків шукачам притулку дозволяється лише умовна реєстрація у навчальному закладі. Тільки отримавши статус біженця, ви отримаєте та офіційне завершення реєстрації, адже для неї обов'язковим є надання форми захисту.

Піднімається питання надання оригіналів документів. Українці отримують розуміння з приводу цього. Оскільки багато хто покидав країну, не беручи із собою оригінали документів, що підтверджують освіту. В такому випадку Італія передбачає ряд можливих процедур визнання та перевірки кваліфікації. Проте особа повинна довести, що не має можливості отримати такі документи [8].

Для того, щоб дізнатися більше про умови навчання в країні, в якій ви перебуваєте, варто відвідати сайт Агенції ООН у справах біженців. Там можна знайти актуальну інформацію, правила та умови саме для українців.

Світова наукова спільнота також пропонує багато можливостей для українських викладачів і студентів у форматі грантів та стипендій, що відкриває перед ними привабливі комфортні можливості навчання і викладання. Багато університетів пропонують, окрім навчання, ще і житло не лише для студентів, але і для їх родини.

Пропонують безоплатне навчання і провідні університети Великобританії. Проте умовою навчання є те, що студент повинен по його завершенню обов'язково та невідкладно повернутися в Україну для її відбудови.

Загалом, на просторах інтернету постійно оновлюється інформація щодо підтримки українських студентів іноземними навчальними закладами, тому цей перелік не є вичерпним. Це викликає безсумнівну вдячність і гордість за підтримку нашої держави усім цивілізованим світом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційна фейсбук-сторінка Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.facebook.com/pgov.ua/posts/352604523569054>.
2. Офіційний сайт Міністерства освіти і досліджень Естонії. Дитина та молодь, які прибули в Естонію з України. URL: <https://www.hm.ee/uk/dytynata-molod-yaki-prybuly-v-estoniya-z-ukrayiny>.
3. Офіційний сайт Тартуського університету Естонії. URL: <https://ut.ee/en/ukraine>.
4. Офіційний сайт університету Норд у Норвегії. URL: <https://www.nord.no/en/studies/programmes-courses/english-study-offers>.
5. Укрінформ. Польський виш запроваджує навчання українською для біженців. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-uarazom/3472506-polskij-vis-zaprovadzue-navcanna-ukrainskou-dla-bizenciv.html>.
6. Офіційна сторінка NAWA – Польського національного агентства з питань академічного обміну українською. URL: <https://nawa.gov.pl/nawa/aktualnosci/solidarni-z-ukraina-zalozenia-programu>.

7. Офіційна сторінка Варшавського університету. Інформація для студентів і аспірантів з України. URL: <https://www.uw.edu.pl>

8. Офіційний сайт Агентства ООН у справах біженців. URL: <https://help.unhcr.org/italy/uk/services/education/>.

Радзівська Оксана Григорівна
кандидат юридичних наук, старший
дослідник, провідний науковий
співробітник ДНУ ІБП НАПрН України

ІНФОРМАЦІЙНА РЕІНТЕГРАЦІЯ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ: ЗАХИСТ ПРАВ ТА БЕЗПЕКИ ДИТИНИ

Нині Україна охоплена повномасштабною війною. Частина території опинилася під окупацією. Багато українців через бойові дії та небезпеку вимушені були покинути свої домівки. Велика кількість біженців у пошуку порятунку перемістились у більш безпечні регіони країни, значна частина перетнула кордон і перебуває за межами України. Однак є й ті, котрі не змогли вчасно евакуюватись і залишаються на окупованих територіях, а також ті, кого насильно вивезли у різні регіони Російської Федерації (РФ).

Нинішню війну серед військових фахівців заведено називати гібридною, коли наступи й агресія здійснюються не лише на полі бою, але й в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Однак однією з головних та пріоритетних сфер протистояння поряд з військовою сьогодні є інформаційно-ідеологічна.

Якщо розглянути фактичну інформаційну політику, яку проводить Російська Федерація на окупованих територіях, то очевидним є факт порушення прав та свобод людини й громадянина, обмеження доступу до україномовного інформаційного продукту, антиукраїнська пропаганда, неможливість вивчення мови та культури України в навчально-освітніх закладах, переслідування за національними та релігійними ознаками, штучна русифікація населення і т.п. Найбільш вразливою категорією громадян щодо небезпек в інформаційній сфері

є діти, тобто категорія осіб, що потребує особливого захисту та піклування з боку держави.

Прослідковуються сталі тенденції щодо проведення на окупованих нині територіях, зокрема у південних регіонах України, інформаційно-ідеологічних та освітньо-виховних заходів подібних до тих, які останні роки проводились на території тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим та м. Севастополя. В освітньо-виховній сфері на території Криму діють правові норми Російської Федерації. Серед основних напрямків Стратегії розвитку виховання у РФ на період до 2025 року [1] є оновлення виховного процесу з врахування сучасних досягнень науки й на основі національних традицій, у тому числі громадянське патріотичне виховання та формування російської ідентичності, духовне та моральне виховання дітей на основі російських традиційних цінностей та культурних надбань. Серед основних механізмів реалізації зазначеного – правові, організаційно-управлінські та інформаційні. Організаційно-управлінські механізми передбачають консолідацію виховних інститутів на муніципальному та регіональному рівнях, а також ефективну організацію міжвідомчої взаємодії в системі виховання. Наприклад, серед відомчих цільових програм, закладених в Державній програмі РФ «Розвиток освіти», є розділ «Проведення заходів патріотичного виховання громадян Російської Федерації», у якому передбачено збільшення кількості чинних патріотичних і волонтерських об'єднань, клубів, центрів, а також збільшення чисельності молодих людей у віці 14-30 років, що беруть участь у заходах патріотичного виховання стосовно загальної кількості молодих громадян: у 2018 р. – 48%, у 2019 р. – 49%, у 2020 р. – 50% [2]. Тобто, за планами РФ вже на кінець 2020 року половина молоді Криму повинна була взяти активну участь у патріотичних заходах та бути членом російського патріотичного об'єднання.

Наразі, ці плани активно реалізуються на практиці. На розвиток мілітарних дитячо-юнацьких організацій та клубів виділяються значні кошти із державного бюджету. З вересня 2016 року в Криму діє «Патріотичний рух «Юнармія» – організація, створена з ініціативи Міністерства оборони РФ на реалізацію указу

Президента РФ «Про створення загальноросійської суспільно-державної дитячо-юнацької організації «Російський рух школярів». За офіційними даними, оприлюдненими Міноборони РФ, на кінець 2017 року в «Юнармії» налічувалось понад 2,5 тис. кримських дітей [3]. Тоді як на кінець 2021 року в Криму організовано вже 874 загони «Юнармії», куди входять близько 29 тисяч дітей. Подібні загони з 2019 року створюються на непідконтрольних Україні територіях Донецької та Луганської областей [4]. За повідомленням Прокуратури АРК та м. Севастополя, до кінця 2024 року російські військові запланували прийняти до лав «Юнармії» кожного десятого школяра [5]. За даними правозахисників кримські діти піддаються тиску пропаганди з боку окупаційної влади, що є грубим порушенням норм міжнародного права та національного законодавства. Військову пропаганду серед дітей та дії, пов'язані із залученням їх до лав «Юнармії», українські правоохоронці кваліфікують як воєнний злочин, за ст. 438 Кримінального кодексу України (порушення законів та звичаїв війни), оскільки пропаганда, спрямована на забезпечення добровільного вступу до армії цивільного населення, заборонена статтею 51(1) Конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 року [6]. Підвищення рівня мілітаризації системи освіти й виховання на тимчасово окупованих територіях призведе до формування у дітей культу війни й толерантності до насильства, агресивного ставлення до держав і народів, які не підтримують ідеї «руського миру», ідентифікації себе з російським народом та ментального розриву з Україною.

Крім того, Стратегія розвитку виховання у РФ на період до 2025 року [1] передбачає організацію інформаційного супроводження із залучення загальноросійських та регіональних ЗМІ, на основі прикладних досліджень впливу інформаційно-комунікаційних технологій, сучасних мереж та систем на психологічне здоров'я дитини, її емоційний стан та інтелектуальний розвиток. Тоді як нині на окупованих територіях України спостерігається блокування українських ЗМІ, мобільних операторів, інформаційних ресурсів, зокрема низки сайтів телеканалів та аналітично-інформаційних видань. Заборона стосується не

лише тих інформаційних ресурсів, які внесені до російського «Єдиного реєстру заборонених сайтів», створеного Роскомнагляду, але й інших, доступ до яких є вільний для мешканців інших територій РФ. Наприклад, як свідчать результати тестувань та аналізу даних за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення OONI (Open Observatory of Network Interference), тимчасово недоступними на території Криму через помилку чи з інших причин є від 8 до 23 українських новинних сайтів, в залежності від провайдера надання послуг [7].

Тобто дитина, яка практично відрізана від українського культурного простору, позбавлена україномовного продукту та можливості вивчення української мови, ментально виховується в російськомовному середовищі в дусі російського патріотизму, переймає цінності та традиції держави-окупанта. Після деокупації своїх територій Україні доведеться прикласти чимало зусиль для повернення молоді в українську культуру, прищепити їй традиційні українські цінності та реінтегрувати в українське молодіжне середовище. Особливо це стосується тих молодих людей, які вже понад 8 років перебувають поза національним інформаційним простором. Чим більше часу буде продовжуватися окупація, тим більше становитиме ментальний розрив між молоддю України та окупованих територій. Уже цього року на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей та Автономної республіки Крим середню школу закінчить покоління, яке зовсім не вивчало українську мову. Ще через 5-7 років підросте покоління, яке не тільки не знає української мови, але й не володіє знаннями з історії України, її традицій, культурної та національної спадщини. Бачення держави Україна у їх свідомості буде сформоване через призму інформаційної політики Російської Федерації. Тому питання реінтеграції молоді є дуже важливим і надзвичайно чутливим як з позиції національної безпеки, так і подальшого розвитку держави Україна загалом.

Політика русифікації молоді, яка активно проводиться Російською Федерацією на окупованих територіях, поряд із масовим закриттям шкіл з українською мовою навчання, завезенням на цю територію російськомовного населення з інших регіонів РФ, а також знищення української культурної

спадщини загрожує втратою самоідентичності та приналежності до української нації її мешканців. Зважаючи на масштаби війни та рівень інформаційного протистояння між Російською Федерацією та Україною, така ситуація виглядає надзвичайно загрозливою для національної безпеки нашої країни у коротко- та довготривалій перспективі та потребуватиме комплексної системи заходів інформаційної реінтеграції окупованих територій після деокупації.

Основні напрямки державної політики щодо інформаційної реінтеграції тимчасово окупованих територій сьогодні стосуються переважно Донецької та Луганської областей та Автономної республіки Крим. Вони викладені у Стратегії інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей [8] та Стратегії інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим та м. Севастополя [9], а також деталізовані у Планах щодо їх реалізації, розроблених Урядом України. Зважаючи на значне розширення окупованих РФ територій, а також враховуючи кількість осіб, які вимушено виїхали за межі України, чи були примусово вивезені на територію РФ, необхідно напрацьовувати нові напрями та підходи у питаннях інформаційної реінтеграції. Подальших системних напрацювань потребують не лише питання інформаційної реінтеграції дітей та молоді з окупованих територій в українське суспільство, але й підтримка та повернення в Україну тих, хто опинився через обставини за межами країни. Серед першочергових заходів інформаційної реінтеграції слід виділити наступне:

- створення якісного національного науково-освітнього та розважального інформаційного продукту, у тому числі ігрового контенту, для різних вікових категорій та розроблення можливостей поширення вказаного контенту на окуповані території з використанням усіх техніко-технологічних та програмних можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;
- популяризація та поширення українського інформаційного продукту за межами країни;
- створення нових та удосконалення наявних навчально-освітніх програм для дистанційного навчання з можливістю отримання свідоцтва про освіту та подальшого вступу до вищих навчальних закладів України з відповідними

навчально-методичними матеріалами для осіб, що перебувають на окупованих територіях чи поза межами держави;

- створення особливих реінтеграційних навчальних програм, у тому числі програм з української мови, літератури та історії України, для підготовки учнів, які закінчили освітні заклади на окупованих територіях;
- формування та подальшого впровадження на деокупованих територіях патріотичних об'єднань, клубів, центрів та інших виховних інститутів для роботи з дітьми та молоддю;
- створення на території інших держав, які прихистили біженців з України, українських об'єднань, клубів, центрів та інших виховних інститутів для роботи з дітьми та молоддю;
- активне залучення української діаспори для роботи з дітьми та молоддю, які опинилися на території іншої країни, налагодження тісної взаємодії між спільнотою діаспори та Україною для подальшої співпраці;
- створення та поширення інформаційних матеріалів національно-патріотичного спрямування, пропагування національних ідей, цінностей та культури у глобальному інформаційному просторі;
- формування та популяризація в інформаційному просторі позитивного іміджу України – як прогресивної європейської країни з притаманними їй демократичними цінностями, прерогативою дотримання прав, свобод та безпеки людини й громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Стратегия развития воспитания в Российской Федерации на период до 2025 года»: распоряжение Правительства Российской Федерации от 29.05.2015 г. N 996-р. URL: <https://rg.ru/2015/06/08/vospitanie-dok.html>
2. Об утверждении государственной программы Российской Федерации «Развитие образования»: постановление Правительства Российской Федерации от 26.12.2017 № 1642. URL:

<https://www.ugrasu.ru/upload/iblock/51a/51a9b22d993797c73279c27293ba4057.pdf>

3. Навіщо Росії «Юнармія» в Криму? Крим Інформ. 2018. № 8(16). – С. 12-13.
4. Мокрушин С. «Умереть за Россию» или «мобилизовать себя»: к чему «Юнармия» готовит детей в Крыму // Крым.Реалии, від 19.01.2022. URL: <https://ru.krymr.com/a/krym-deti-yunarmiya-rossiya/31660294.html>
5. Поночовний Ігор. До військової освіти в Криму окупанти планують залучити кожного десятого школяра. // Офіційна сторінка Прокуратури Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» у Facebook, 17.01.2022. URL: <https://www.facebook.com/prok.arkrym/posts/1824427254417391>
6. Конвенція про захист цивільного населення під час війни: Організація Об'єднаних Націй (ООН), Конвенція, Міжнародний документ від 12.08.1949 // База даних Законодавство України / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
7. Українські новини в окупованому Криму – під заборорою. Крим Інформ. 2018. № 8(16). – С. 8.
8. Про схвалення Стратегії інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей: Кабінету Міністрів України, Розпорядження, Стратегія від 26.07.2018 № 539-р // База даних Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539-2018-%D1%80#top>
9. Про схвалення Стратегії інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим та м. Севастополя: Кабінету Міністрів України, Розпорядження, Стратегія від 27.12.2018 № 1100-р // База даних Законодавство України / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-2018-%D1%80#Text>

Тарасевич Тетяна Юріївна
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічно-правових дисциплін
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського*

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА СУЧАСНІ БІОТЕХНОЛОГІЇ: ДИНАМІЗМ В УМОВАХ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОГРЕСУ

Нині дослідження питання про форми розвитку системи прав людини дає підстави для висновку, що використання сучасних біотехнологій безпосередньо впливає на права людини. Чинна система прав є гнучкою й адаптивною. Вона має значний потенціал для подальшого забезпечення основної функції – захисту гідності та прав особистості в нових умовах – через істотне розширення переліку прав людини, зокрема соматичних. Одночасно зростання сфер діяльності з використанням нових біотехнологій створює умови для формування нових прав людини, які поступово формуються та розвиваються.

Зазначимо, що розвиток і впровадження новітніх технологій пов'язані з невизначеністю й означають, що ми поки що не маємо уявлення, як надалі розвиватимуться перетворення, зумовлені промисловою революцією. Сам факт їхньої складності та взаємозалежності у всіх секторах передбачає відповідальність всіх учасників глобальної спільноти – урядів, бізнесу, наукового світу та громадськості за роботу в тісній взаємодії один з одним, необхідній для кращого усвідомлення тих новітніх тенденцій, які формуються сьогодні.

У науковій літературі з'явилося безліч робіт, у яких сформульовано перелік тих загроз, що стоять перед правами людини, які несе «біотехнологічна революція», про яку ми вище писали. Наприклад, розвиток інформаційних технологій може призвести до низки несприятливих наслідків. Автори наукових праць виділяють понад десяток основних загроз правам людини, які стали наслідком розвитку інформаційних технологій, серед яких: безробіття, відчуження людини від соціуму, соціальна ізоляція; нерівність, оскільки попит на високооплачувані робочі місця, що вимагають творчості та навичок, які не

можуть бути замінені машинами, може задовольнятися лише висококласними спеціалістами; дискримінація, оскільки інформація, що зберігається в комп'ютерних системах, може використовуватися для розмежування між людьми шляхом класифікації їх на типи без урахування їхньої реальної ідентичності чи певних характеристик тощо [1, р. 435].

Загалом цей список можна розширювати. Не менший список загроз правам людини складається й у випадку неконтрольованого використання біотехнологій. Висловлюються побоювання щодо можливості майбутнього соціального порядку, в якому до людей будуть ставитись залежно від їх готовності або здатності платити за поліпшення свого геному чи геному дітей, що призведе до порушення принципу дискримінації [2].

Водночас практика використання засобів захисту прав людини, що діють у сфері генетичних досліджень, особливості генетичної інформації (може належати не лише індивідові, але й спільноті, що не обмежується тільки медичною тематикою), можлива поява нових об'єктів захисту (наприклад, людський зародок) порушують питання про формулювання спеціальних прав, що є складовою частиною системи конституційних прав людини в Україні. Проте не всі вищезазначені права людини, які впливають із положень міжнародних правових актів, що регулюють геномні дослідження, сформульовані в переліку чинних прав людини в Україні. Перелічені умови сприяють процесу формування нових прав людини.

Зазначимо, що застосування технології геномного редагування щодо ембріона людини не має достатньої ефективності, щоб повністю гарантувати безпеку. Мутації, що виникають у нецільових локусах хромосом внаслідок введення конструкцій, що редагують, можуть впливати на організм дитини та передаватися від покоління до покоління, а їхні ефекти не завжди будуть доброякісними, передбачуваними чи оборотними. До кінця не вивчені можливі наслідки для людини та її потомства використання біоматеріалів, отриманих від гуманізованих моделей – трансгенних тварин, що містять активні гени, клітини,

тканини або інші органоїди людського організму, від тривалого використання у їжі трансгенних рослин і тварин.

Револьюційний розвиток технологій має таку швидкість, що суспільство не встигає усвідомити ступінь та широту їхнього впливу на суспільні відносини. Це породжує безліч етичних, правових, соціальних та культурних проблем. Розрив між появою й подальшим удосконаленням новітніх технологій та темпами соціальних змін і надалі поглиблюється, що є проблемою для знаходження консенсусних соціальних норм, оцінки їх суспільством та формулювання їх як норм законодавства.

У цих умовах складно виробити ефективне правове регулювання утворюваних суспільних відносин. При цьому потрібно дотримуватися балансу між певною широтою меж регулювання для вільного розвитку технологій і наукових досліджень та нормативним закріпленням обмежень і заборон для запобігання ризикам і загрозам людської особистості, її гідності та правам. З огляду на це, система прав людини слугує таким правовим механізмом, оскільки вона має можливість запропонувати правові підходи для регулювання використання нових технологій з урахуванням традиційних цінностей визнання переваги людської особистості та її прав.

Таким чином, можна зробити висновок, що найважливішою властивістю системи соматичних прав людини є її динамізм. Життєздатність і неминуще значення традиції прав людини залежать від того, наскільки вона може відповідати новим потребам і задовольняти занепокоєння, що властиве більшості народів світу [3, р. 314]. Ця якість передбачає безперервний розвиток системи. Як правило, він відбувається в кількох формах: доповнення переліку прав людини, розширення змісту конкретного права людини, підвищення правових та матеріальних гарантій його реалізації.

Але якщо проаналізувати швидкість та обсяг змін прав людини в більшості європейських конституцій, то можна зауважити, що перелік прав і свобод людини є традиційним, конституційне закріплення нових прав людини

з'являється вкрай рідко. Це свідчить про консервативність системи прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деремо В.Н. Теоретико-методологічні засади класифікації загроз об'єктам інформаційної безпеки. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2015. № 2 (18). С. 16–22.
2. Dupras C., Song L., Saulnier K. M., Joly Y. Epigenetic Discrimination: Emerging Applications of Epigenetics Pointing to the Limitations of Policies Against Genetic Discrimination. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fgene.2018.00202/full> (дата звернення: 26.05.2022).
3. Alston Ph. A Third Generation of Solidarity Rights: Progressive Development or Obfuscation of International Human Rights Law? *Netherlands International Law Review*. 1982. Vol. 29.

Кудерська Ірина Олександрівна
доктор філософії права,
викладач кафедри інформаційного, господарського
та адміністративного права
факультету соціології та права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

В Україні під час війни щоденно отримує поранення та гине цивільне населення, порушуються права дітей на життя, на здоров'я, на розвиток, турботу, захист, на проживання в сім'ї, ін. Постають питання: як захистити права дитини за таких умов; чи можливе усиновлення якщо невідомо де батьки дитини і є хоч невеликий шанс, що вони живі; яким чином влаштувати дитину поки буде інформація про її батьків; яким чином повернути дітей яких примусово депортували та ін.

Нині є низка міжнародно-правових актів створених для захисту дітей у ситуаціях збройного конфлікту, зокрема: Конвенція ООН про права дитини (1989); Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році); Женевські конвенції про захист жертв війни (1949); Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977); Конвенція міжнародної організації праці №182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999); Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002), Резолюції Ради Безпеки ООН, прийняті в період з 1999 по 2009 роки. Проте в умовах активних бойових дій та у випадку якщо країна агресор ігнорує вимоги міжнародного гуманітарного права, зазначені міжнародно-правові акти належним чином не працюють, що потребує надалі розробки та створення уніфікованого документа на міжнародному рівні, яким було б передбачено за будь-яких умов дієвий механізм захисту прав дітей та який має бути імplementований в національне законодавство країн.

Захист прав дітей, які постраждали від воєнних дій в Україні, здебільшого регулюється Законом України «Про охорону дитинства», яким передбачено, що «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні». [4] Проте на теперішній час законодавчо не закріплено виплати, пільги та ін. таким дітям надалі, що безумовно є необхідним. Наприклад, після Другої світової війни, дітям яким було менше як 18 років були створені державні гарантії відповідно до ЗУ «Про соціальний захист дітей війни» [5]. Нині необхідно розробити зміни в цей закон з врахуванням необхідності захисту прав дітей, які постраждали від війни в Україні.

Нагальним питанням є захист прав дітей які потребують термінової допомоги: дітей, що залишилися сиротами; дітей, піклувальники чи опікуни,

яких загинули; дітей, що стикнулися з воєнними злочинами; дітей, котрі загубилися під час бомбардувань, евакуації з зон бойових дій; дітей, що зникли безвісти; дітей, яких насильно вивезли на територію країни-агресора та які не знають нічого про своїх батьків.

Одним зі шляхів захисту прав дітей-сиріт, дітей, піклувальники чи опікуни, яких загинули є усиновлення. Надання можливості усиновлення в умовах війни є досить дискусійним, оскільки є ризик зловживання статусом усиновителя, названого батька ін. з метою виїзду за кордон та ухилення від виконання військового обов'язку. Також, в умовах воєнного стану досить часто не можливо встановити, що саме відбулося з батьками дитини та усиновлення не здійснюється якщо є надія на успішний розшук і возз'єднання сім'ї. Проте, законодавство що регулює процедуру усиновлення не змінювалося, тому усиновлення має відбуватися на загальних підставах, з урахуванням положень Сімейного кодексу України, Закону України «Про охорону дитинства», Постанови Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24.09.2008 № 866, Постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах», від 01.06.2020 № 585, Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей», від 08.10.2008 № 905. До дітей, яких можна усиновити належать діти-сироти; діти, позбавлені батьківського піклування; діти, нотаріальну згоду на усиновлення яких надали батьки, і які в обов'язковому порядку перебувають на обліку з усиновлення. Варто зазначити, що в умовах війни отримати перевірені підтвердження сирітства, відсутності у дитини родичів, які мають переважне перед іншими право на її усиновлення, або родичів, які можуть піклуватися про дитину та інші обставини зазвичай є неможливим, а тому таку дитину на облік з усиновлення можуть поставити через певний, тривалий строк.

Міністерство соціальної політики України наголошує, що діти, евакуйовані до інших держав внаслідок надзвичайної ситуації, у тому числі діти, яким на території інших держав надано статус біженця, не можуть бути усиновлені, оскільки більшість із них не є сиротами, або немає офіційних підтверджень цьому. Таким дітям має бути наданий тимчасовий догляд для можливого возз'єднання з їхніми сім'ями у майбутньому. [1]

Однією з форм тимчасового прийняття дітей до себе в сім'ю є тимчасове влаштування дітей. Тимчасове влаштування дитини, яка залишилася без батьківського піклування, у тому числі дитини, розлученої із сім'єю, проводять у межах компетенції служба у справах дітей та уповноважений орган Національної поліції за місцем виявлення дитини [3]. Дитина, в якій є родичі або інші особи, з якими в неї на момент залишення без батьківського піклування склалися близькі стосунки (сусіди, знайомі) та які бажають залишити її на виховання у своїй сім'ї, може перебувати в їх сім'ї до прийняття рішення про влаштування дитини. [3]

Тимчасове влаштування дитини у родину не прирівнюється до усиновлення. За відсутності необхідності в такому, дитина повертається під опіку батьків, інших родичів чи відповідних органів у справах дітей. [3] На нашу думку, за певних умов повернення дитини з тимчасового влаштування до інших родичів чи відповідних органів у справах дітей може порушувати права та інтереси дитини.

Окремим питанням, яке потребує термінового втручання міжнародних організацій, пошуку шляхів вирішення є примусова депортація українських дітей російськими військовими в росію. У росії за різними даними перебуває понад 250 тисяч дітей, яких вивезли під виглядом «евакуації». Відповідно до Конвенції про захист цивільного населення під час війни забороняється, незалежно від мотивів, здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб на територію окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні. [2] Але на практиці, в умовах активних бойових дій країна агресор ігнорує вимоги міжнародного

гуманітарного права, спрощує процедуру всиновлення та президент росії навіть підписав указ про спрощений порядок надання російського громадянства дітям-сиротам з України й територій, контрольованих незаконними угрупованнями «ДНР» і «ЛНР», дітям, позбавленим батьківської опіки, що також є діями в напрямку спрощення усиновлення українських дітей, оскільки раніше законодавство росії забороняло усиновлення дітей без російського громадянства [6]. Згідно з Римським статутом, насильницька передача дітей з однієї людської групи до іншої є одним з елементів злочин геноциду. Окрім того, всиновлення дітей без згоди родичів заборонено не тільки нормами Міжнародного гуманітарного права, а ще Конвенцією про права дитини.

Виходячи з вище наведеного необхідно: вдосконалити правове забезпечення охорони прав дитини при процедурі повернення дитини до інших родичів чи відповідних органів у справах дітей з тимчасового влаштування; терміново розробити та прийняти уніфікований документ на міжнародному рівні, яким передбачити дієвий механізм захисту прав дітей навіть за умови ігнорування вимог міжнародного гуманітарного права країною агресором; залученням міжнародних правозахисних організацій розробити механізм повернення українських дітей на територію України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дитина втратила батьків: усиновити чи тимчасово влаштувати? URL: <https://zib.com.ua/ua/150949.html> (дата звернення: 16.05.2022);
2. Конвенція про захист цивільного населення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#top (дата звернення: 14.05.2022);
3. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.05.2022);
4. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#top> (дата звернення: 15.05.2022);

5. Про соціальний захист дітей війни: Закон України від 18.11.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2195-15#top> (дата звернення: 15.05.2022);

6. Чи продовжує росія вивозити дітей з окупованих територій України на свою. <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-deportatsiya-diteymariupol-rosiya-usynovlennya-putin/31877450.html> (дата звернення: 01.06.2022).

Подорожний Вадим Григорович
Доктор філософії, асистент кафедри
психології та соціальної роботи
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

ПРОБЛЕМАТИКА ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: СОЦІАЛЬНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

У всьому світі проживає майже 250 мільйонів дітей, за даними ЮНІСЕФ від 2016 року, кожна десята дитина у світі в країнах і районах, які постраждали від збройного конфлікту. Сучасне суспільство є свідком безпрецедентної кількості переміщених осіб і найбільшої кількості смертей, пов'язаних із війною, з 1989 року (ООН, 2015). За різними оцінками, понад 2 млн дітей втратили життя за останнє десятиліття через військові конфлікти, крім цього, 9,9 мільйона дітей є біженцями й ще 19 мільйонів дітей є внутрішньо переміщеними особами (ЕСНО, 2016). У річному звіті Генерального секретаря ООН про дітей і збройні конфлікти було відзначено постійні серйозні занепокоєння щодо захисту дітей, які постраждали від збройних конфліктів, і посилення інтенсивності серйозних порушень щодо дітей у багатьох місцях, що постраждали від конфлікту (включаючи вбивство і каліцтва, вербування та використання дітей, сексуальне насильство, викрадення, напади на школи та лікарні, а також відмову у гуманітарному доступі). Свідками та учасниками всього цього на жаль в останні місяці стали жителі України.

Природа сучасного конфлікту демонструє дедалі більший зсув у бік дестабілізаційних війн; тобто конфлікти все частіше ведуться всередині держав,

і це зазвичай не обмежується окремими полями битви, а часто спрямоване на цивільне населення, разом з відповідною інфраструктурою. Суспільні мережі, громадські структури та процеси, системи обслуговування, релігійні інституції можуть бути пошкоджені або цілеспрямовано знищені [1]. Таким чином, навіть за відсутності прямої загрози для життя та безпеки, індивідуального насильства та руйнувань, пов'язаних з воєнним конфліктом, збройні конфлікти впливають на всю соціальну екологію дітей.

На індивідуальному рівні вплив збройного конфлікту на фізичне, психічне і психосоціальне самопочуття дітей та молоді детально досліджено. Високий рівень симптомів посттравматичного стресового розладу (ПТСР), поведінкові та емоційні симптоми та розлади, проблеми зі сном, порушення гри, та психосоматичні симптоми зустрічаються у дітей та молоді, що постраждали від конфлікту [3].

Загальновідомо, що позитивне та сприятливе сімейне середовище має важливе значення для розвитку та добробуту дитини. Безпечний і послідовний догляд та піклування про дитину можуть відігравати вирішальну роль у допомозі дітям ефективно справлятися з впливом конфліктів і багатьох інших безперервних стресових факторів у цих середовищах [3]. Проте, в умовах війни, батьки або ж опікуни також піддаються впливу конфлікту та інші звичайних щоденних стресорів, що можуть мати високий рівень психопатології й можуть спричинювати труднощі у забезпеченні чуйного та ефективного батьківства [4]. Існують дослідження, що батьки, які постраждали від конфлікту, часто мають труднощі у взаємодії з дітьми, стають менш чутливими та чуйними до потреб дітей і можуть бути менш ефективними у підтримці правил та встановленні кордонів [3]. Крім того, з'являється все більше доказів того, що в умовах збройного конфлікту значною мірою зростає насильство у сім'ї. У сукупності ці результати свідчать про те, що сімейне середовище, а також батьківський добробут і поведінка батьків, зокрема, є ключовими посередниками щодо взаємозв'язку між збройним конфліктом та психічним здоров'ям дітей і їхнім психосоціальним добробутом [3].

Організація умов на рівні громад, такі як дитяча праця та бідність, негативно впливають на дітей і підвищують ризик зазнання ними шкоди. Під час кризи та військових конфліктів зростають ризики (наси́льство, експлуатація) щодо захисту дітей [2]. Постійний конфлікт може змусити сім'ї та спільноти вдаватися до неконструктивних механізмів подолання, таких як ранній шлюб, який іноді використовується для захисту дівчат-підлітків від сексуального насильства [2].

Для вирішення безлічі проблем психосоціального та психічного здоров'я дітей у районах де відбувається збройний конфлікт, існує потреба в комплексних системах допомоги, які б об'єднували підходи до профілактики та лікування. Цього можна по-справжньому досягти лише за умови належного розгляду соціальних детермінант психічного здоров'я дітей. Варто запроваджувати систему догляду, яка буде об'єднувати адресну психосоціальну підтримку та психічну охорону здоров'я службами захисту дітей, які вирішують та запобігають проблемам дитини, зловживанню та нехтуванню, а також заходи, спрямовані на сприяння розвитку шкільного середовища, які будуть спільно спрямовані на покращення добробуту дітей та сприяння розвитку їхньої резистентності. Система допомоги має поєднувати в собі комплекс заходів, які діятимуть на різних рівнях дитячої екології та матимуть різну інтенсивність. Для усунення загальних перешкод для догляду, зокрема стигматизації та недостатнього вияву дітей, які потребують догляду.

Через обмеженість ресурсів існує розрив між можливістю надавати соціальні послуги з підтримки та потребою на них, а тому, будь-який пакет допомоги повинен бути масштабним, а не точковим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Barber, B. K. (2013). Annual research review: The experience of youth with political conflict– challenging notions of resilience and encouraging research refinement. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(4), 461–473.

2. Bartels, S., & Hamill, K. (2014). Running out of time: Survival of Syrian refugee children in Lebanon. Boston, MA: FXB Center for Health and Human Rights at Harvard University.
3. Miller, K. E., & Jordans, M. J. D. (2016). Determinants of children's mental health in war-torn settings: Translating research into action. *Current Psychiatry Reports*, 18(6), 58.
4. Slone, M., & Mann, S. (2016). Effects of war, terrorism and armed conflict on young children: A systematic review. *Child Psychiatry and Human Development*, 47(6), 950–965.

Біла Олена Олегівна
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ 2022

Різні культури та релігії розглядали й досі займаються різними питаннями прав людини під час війни. Протягом усієї історії священнослужителям, мислителям і лідерам ставили такі питання, як: хто виходить воювати, а хто залишається на тилу, яка зброя зазвичай використовується, а яка ні, кому завдано шкоди, а кому не дозволяється.

Чому це питання важливе? Часи війни – це часи кризи, часи надзвичайної ситуації, коли ми прагнемо вижити, забезпечити нашу особисту безпеку та наші основні потреби, такі як їжа та безпечне місце проживання, медична допомога та можливість пересуватися.

Інша причина важливості питання полягає в тому, що під час війни підбиваються прийняті в суспільстві норми й закони, а на їх місці створюються нові моделі поведінки. Внаслідок цього часто страждають люди, яким воєнний стан не повинен завдати шкоди, насамперед цивільні особи, а особливо діти – вразлива категорія населення, які не беруть участі у бойових діях.

Оскільки руйнівні наслідки війни для дітей України стають все більш очевидними з кожним днем, необхідно подбати про невідкладний захист та

гуманітарну допомогу, зокрема, йдеться про доступ до чистої питної води, безпечне середовище для навчання, якісну охорону здоров'я і психосоціальну підтримку.

«Війна в Україні, як і всі війни, є кризою захисту дітей і прав дитини», – сказав Омар Аді, заступник виконавчого директора Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ). За останній місяць, за його словами, Організація Об'єднаних Націй підтвердила майже 243 смертей дітей у результаті бойових дій, причому фактична цифра, ймовірно, буде значно вищою. Набагато більше дітей отримали травми, були переміщені та зазнали серйозних порушень своїх прав. Тим часом школи по всій Україні зазнали ударів важкої артилерії, авіаударів та іншої вибухової зброї, або використовувалися у військових цілях, все це свідчить про порушення прав дітей [1].

Звертаючи увагу на серйозний вплив на освіту, школи є рятівним колом для дітей, які перебувають у конфлікті, забезпечуючи захист від шкоди та вигляд нормального життя. Невідкладно потрібні креативні, багатогранні та гнучкі рішення, що поєднують низько- та високотехнологічні методи, щоб охопити всіх дітей та мінімізувати перешкоди в їхньому навчанні. Проте дистанційне навчання може бути лише тимчасовим рішенням, адже дітям потрібне нормальне, звичне стаціонарне навчання, також ворожі сторони повинні виконувати свої юридичні та моральні зобов'язання щодо захисту цивільного населення та забезпечення прав дітей, зокрема права відвідувати школу. Було прийнято Радою резолюції 2601 (2021), яка засуджувала напади на школи та підкреслювала важливе право на освіту в умовах конфлікту.

В забезпеченні прав людей в умовах війни є необхідною допомога міжнародних договорів та організацій. Організація Об'єднаних Націй та її партнери надали гуманітарну допомогу понад 5,4 мільйону людей, а п'ять міжвідомчих конвоїрів із основними медичними засобами, водою, їжею, системами ремонту води та генераторами стали рятівним колом для мирних жителів, які опинилися в оточенні бойових дій. Необхідно дотримуватися

критичного міжнародно-правового принципу захисту цивільного населення, водночас звертаючи увагу на особливе становище українських дітей.

Школи та медичні установи ніколи не повинні використовуватися у військових цілях, водночас закликаючи до виконання резолюції 2601 (2021) про захист освіти та Декларації безпечних шкіл 2015 року. Велика кількість українських дітей, які стали внутрішньо переміщеними особами та біженцями, потребує у підтримці міжнародних товариств, особливо тих дітей, які перебувають без супроводу чи відокремлені від своїх сімей [2].

На жаль, ми ще не маємо точної звітності кількості жертв, які спричинені війною в Україні, щоб встановити ступінь впливу на дітей вторгнення Російської Федерації, але вже є докази того, що він здійснює чотири з шести серйозних порушень. Проти дітей під час війни в Україні, визначений Радою Безпеки. Вказуючи на вбивство та каліцтво дітей, напади на школи та дитячі садки, вірогідні звинувачення у сексуальному насильстві над дітьми з боку російських військ та повідомлення про примусові депортації, що звіт УВКПЛ свідчить про те, що щонайменше 238 дітей було вбито і 347 поранено. Зараз існує дуже реальний ризик втрати покоління та продовження циклу насильства, спричиненого вторгненням Росії та спустошенням, яке вона створила. Є необхідність згуртуватися, щоб всі країни схвалили та впровадили Декларацію про безпечні школи. Відмова Російської Федерації схвалити цю Декларацію ставить дітей України під додаткову небезпеку. Міжнародне товариство має забезпечити розслідування всіх правдивих заяв про злочини на території України.

Приклади захисту прав людини у війнах протягом усієї історії. Чи важливо сьогодні захищати права людини під час війни? Женевська конвенція.

Історія свідчить, що попри великі страждання, заподіяні людству через війни, час від часу спалахують нові. Протягом останніх століть розвиток сучасної зброї призвів до здатності завдати шкоди багатьом людям з відносною легкістю. Основними жертвами бойових сил стали мирні жителі, які не воювали, а тим

більше – самою метою стали цивільні особи: у Першій світовій війні 5% втрат становили цивільні, у Другій світовій війні 50% жертв були цивільними.

Зважаючи на цю похмуру ситуацію, була зроблена спроба встановити рамки правил, спрямованих на якомога менше страждань деяких груп населення, які не брали участі в бойових діях. У другій половині XIX століття окремі особи та організації почали формулювати обов'язкові норми ведення війни, норми, відомі як «міжнародне гуманітарне право», які закріплені в міжнародних договорах з прав людини під час війни.

Основними договорами на дану тему є чотири Женевські конвенції, підписані в 1949 році в Женеві, Швейцарія. Переважна більшість країн світу підписали ці договори, які вимагають від них діяти у світлі, узгодженому в них. Сьогодні, після того, як 194 держави підписали ці договори, вони стали вищою нормою, яка зобов'язує всіх учасників бойових дій, включаючи країни, які їх не підписали, або нові держави, які ще не встигли цього зробити їх дотримуватися.

Перша Женевська конвенція встановлює права поранених і хворих солдатів на полі бою, їх захист і медичне лікування.

Друга Женевська конвенція встановлює права поранених і хворих солдатів під час морської війни.

Третя Женевська конвенція встановлює права військовополонених: влада в полоні повинна забезпечувати всі їхні права, включаючи безпеку, гідність і контакти з їхніми родинами.

Четверта Женевська конвенція є центральним і важливим договором у будь-якій війні. Конвенція призначена для захисту прав людини цивільного населення під час війни або під час окупації. Перед очима розробників договору постала жахлива реальність Другої світової війни, в якій мільйони мирних жителів були вбиті без жодної несправедливості з їхнього боку.

Стаття 3, яка міститься в кожній із чотирьох Женевських конвенцій:

«...Люди, які не беруть активної участі у бойових діях, у тому числі солдати, які склали зброю та солдати, які були вилучені з бою через хворобу,

поранення, арешт чи будь-яку іншу причину, завжди поводитимуться по-людськи, без будь-яких дискримінацій за ознаками раси, кольору шкіри, релігії або переконань, статі, генеалогії, матеріального стану чи будь-якого іншого смаку. Насильство над душею та тілом людини, зокрема різного роду вбивства, каліцтво, жорстоке поводження та катування; Б. Взяття заручників; третій. Зловживання гідністю особи, зокрема приниження та презирство; «Засудження особи та розстріл особи без попереднього вироку законодавчого суду, який дає всі юридичні гарантії, визнані культурними народами як те, що без нього неможливо...».

Четверта Женевська конвенція перелічує різні права цивільного населення, які повинні підтримувати супротивні сторони, і встановлює два керівні принципи: принцип відмінності та принцип відносності [3].

Принцип відмінності покладає на бойову силу обов'язок розрізняти ворожих бійців і цивільних осіб і докладати всіх зусиль, щоб уникнути шкоди населенню та цивільному майну.

Принцип відносності зобов'язує бойові сили зіставляти всю військову діяльність з урахуванням прав людини, а також уникати або обмежувати військові дії, які можуть загрожувати цивільному населенню.

За допомогою цих двох принципів можна знайти правильний баланс між захистом прав людини під час війни та військовими інтересами тих, хто бере участь у бойових діях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт ООН. URL: <https://ukraine.un.org/uk> (дата звернення: 25.06.2022).
2. Офіційний сайт ЮНІСЕФ. URL: <http://surl.li/chkqe> (дата звернення: 25.06.2022).
3. Женевська конвенція. URL: <http://surl.li/chkqv> (дата звернення: 25.06.2022).

Голованчук Альона Анатоліївна
*Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
студентка Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ПРИ ВЧИНЕННІ ПРАВОЧИНІВ ЩОДО НЕРУХОМОГО МАЙНА: ЗМІНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Законодавство України особливим чином охороняє права дітей під час вчинення правочинів щодо нерухомого майна. Свої певні корективи, радше організаційного характеру, внесли воєнні дії на території України. Однак це стосується всіх громадян, а не лише дітей. Позитивним є те, що і в таких складних умовах правові механізми захисту вчинення дітьми правочинів залишилися незмінними.

Правове становище дитини постійно змінювалося протягом історії людства: від повної особистої та майнової залежності від батьків до становища самотійного суб'єкта права. Формально дитина виступає сьогодні як самотійний суб'єкт суспільних відносин, у тому числі – сімейно-правових. Відповідно до Сімейного кодексу України дитині в сімейних відносинах належать як особисті немайнові, так і майнові права. Водночас проблема полягає в забезпеченні можливості реалізації зазначених прав. Специфічність дитини як суб'єкта права полягає в тому, що вона не може внаслідок своєї фізичної і розумової незрілості самотійно реалізовувати всі належні їй права.

Попри значні зміни в житті суспільства, діти продовжують залишатися однією з найменш захищених категорій громадян. Кризові явища в економіці, початок воєнних дій ще більше ускладнили їх становище.

Така ситуація спостерігається і в сім'ї, коли в правовідносинах дитина-батьки дитина є значно менш захищеною стороною, що пов'язано як з недоліками законодавства, так і з особливостями менталітету, а також й з психофізіологічними характеристиками самої дитини. [1].

Нерухоме майно в силу свого особливого значення в сімейних правовідносинах неодмінно опиняється об'єктом спільного інтересу як батьків,

так і дітей. Враховуючи цю обставину, Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» у статті 12 встановив обов'язок держави охороняти та захищати права та інтереси дітей під час вчинення правочинів щодо нерухомого майна, а також неприпустимість зменшення або обмеження прав та інтересів дитини під час вчинення будь-яких правочинів щодо жилих приміщень [2].

Значна кількість дітей, які потрапляють до притулків, залишилися без житла саме через зловживання батьківськими та опікунськими правами, неналежне виконання службових обов'язків посадовими особами органів опіки та піклування. Звісно ж, найбільш незахищені від таких порушень діти-сироти та діти, позбавлені піклування батьків. На жаль, воєнні дії лише примножать кількість таких дітей.

Інститут опіки та піклування спрямований на доповнення недостатньої або відсутньої цивільної дієздатності неповнолітніх і повнолітніх фізичних осіб. Водночас його завданням є охорона особистих немайнових і майнових прав та інтересів підопічних, турбота про створення їм належних побутових умов, здійснення догляду за ними. Цілком очевидно, що після закінчення воєнних дій варто підняти його роль та значення. Таким чином, органи опіки та піклування здійснюють контрольні функції з метою запобігання порушенню прав неповнолітніх. [3].

Варто зазначити, що для здійснення будь-яких правочинів стосовно нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким мають діти, потрібна попередня згода органів опіки та піклування. Посадові особи органів опіки та піклування несуть персональну відповідальність за захист прав і охоронюваних законом інтересів дітей при наданні згоди на вчинення правочинів щодо належного дітям нерухомого майна (стаття 12 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей»).

Аналіз положень Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», Сімейного кодексу України та Закону України «Про охорону дитинства», дає можливість стверджувати, що

законодавчі акти вимагають здійснення контролю за збереженням житлових та майнових прав дітей саме на етапі вчинення правочинів з нерухомим майном, право власності на яке або право користування яким мають діти, шляхом надання органами опіки та піклування згоди на вчинення зазначених правочинів. Відповідно до статті 177 Сімейного Кодексу України батьки управляють майном, належним малолітній дитині, без спеціального на те повноваження. Батьки зобов'язані дбати про збереження та використання майна дитини в її інтересах. Дозвіл органу опіки та піклування на вчинення правочинів щодо нерухомого майна дитини надається в разі гарантування збереження її права на житло. [4].

Вказана норма Сімейного кодексу України направлена на посилення захисту житлових та майнових прав дітей і надає право органам опіки та піклування відмовляти у наданні батькам дитини згоди на вчинення правочинів, в результаті яких порушуються права на житло такої дитини, тобто дитина буде позбавлена права власності або права користування житлом без надання іншого рівноцінного житла або покращення житлових умов. Якщо малолітня дитина може самостійно визначити свої потреби та інтереси, батьки здійснюють управління її майном, враховуючи такі потреби та інтереси. [5].

Батьки малолітньої дитини не мають права без дозволу органу опіки та піклування вчиняти такі правочини щодо її майнових прав:

- укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, в тому числі договори щодо поділу або обміну житлового будинку, квартири;
- видавати письмові зобов'язання від імені дитини;
- відмовлятися від майнових прав дитини.

При вчиненні одним із батьків правочинів щодо майна малолітньої дитини вважається, що він діє за згодою другого з батьків. Другий з батьків має право звернутися до суду з вимогою про визнання правочину недійсним як укладеного без його згоди, якщо цей правочин виходить за межі дрібного побутового. Батьки розв'язують питання про управління майном дитини спільно. Спори, які

виникають між батьками щодо управління майном дитини, можуть вирішуватися органом опіки та піклування або судом. Після припинення управління батьки зобов'язані повернути дитині майно, яким вони управляли, а також доходи від нього. у разі укладення правочинів, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, у тому числі договорів щодо поділу, обміну житлового будинку, квартири за участю осіб, над якими встановлено опіку або піклування, нотаріус перевіряє наявність дозволу органу опіки та піклування на укладення таких договорів. Варто також звернути увагу на те, що дозвіл органу опіки та піклування потрібен не лише в тому разі, якщо дитина є співвласником нерухомості, а й у тому випадку, якщо має місце лише реєстрація дитини в житловому приміщенні.

Після введення воєнного стану в Україні доступ до більшості державних реєстрів був суттєво обмежений, що фактично унеможливило багато операцій на ринку нерухомості. Наразі влада вже почала послаблювати заборони та поступово повертати повноцінне виконання функцій держави. Зокрема, внесено низку змін до нормативно-правових актів, що регулюють правила доступу до державних реєстрів та вчинення певних нотаріальних та реєстраційних дій, якими поступово знімається повне блокування роботи державних реєстрів. Зокрема, відновлюється доступ до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (надалі – Реєстр прав), та встановлюються окремі норми та правила щодо порядку доступу та вчинення реєстраційних дій. Роботу реєстрів тепер розблоковано на більшості територій України, де наразі не відбуваються активні бойові дії. Разом з тим, на територіях, що знаходяться в зоні бойових дій або під тимчасовою окупацією, заборона щодо доступу до Реєстру та проведення реєстраційних дій зберігається. [6].

Одним з правочинів, які не можуть вчиняти батьки без дозволу органів опіки та піклування, відповідно до статті 177 Сімейного Кодексу України є відмова від майнових прав дитини, до яких відноситься, зокрема, і право користування жилим приміщенням. Адже, відповідно до частин другої та третьої статті 18 Закону України «Про охорону дитинства» діти члени сім'ї наймача або власника

житлового приміщення мають право користуватися займаним приміщенням нарівні з власником або наймачем. [7]. Органи опіки та піклування розв'язують питання щодо збереження за неповнолітніми житла.

Таким чином, батьки управляють майном, майновими правами які належать дитині, з обов'язковим врахуванням потреб та інтересів дитини зокрема, з додержанням відповідних правил про опіку і піклування (з дозволу органу опіки й піклування), а тому, необхідність отримання батьками дозволу органів опіки й піклування на укладення щодо майна, майнових прав які належать дитині, договорів, що підлягають нотаріальному посвідченню або спеціальній реєстрації, дозволить посилити захист майнових прав дітей.

Отже, значна кількість проблем пов'язана з забезпеченням реалізації та захистом речових прав на нерухоме майно дитини як найбільш уразливої сторони відповідних правовідносин. При розв'язанні питання про надання дозволу на розпорядження нерухомим майном, що належить на праві власності дитині або батькам, мають враховуватись не лише законні права, а й інтереси дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стоянов А.Д. До питання забезпечення дотримання прав дитини на нерухоме майно сімейних правовідносинах. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/1953/198.p>.
2. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII/ Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text>.
3. Митрофанова О. І. Захист прав та інтересів дітей при вчиненні правочинів щодо нерухомого майна. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_10944.
4. Сімейний кодекс України. Науково-практичний коментар/ Т.В. Боднар, О.В. Дзера ЮрінкомІнтер , 2020
5. Митрофанова О. І. Захист прав та інтересів дітей при вчиненні правочинів щодо нерухомого майна. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_10944.

6. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану. Постанова КМУ від 19 квітня 2022 р. № 480 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-%D0%BF#Text>.

7. Закон України від 26.04.2001 №2402–III «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.

Дорош Вікторія

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна*

Гутник Я.І.

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна*

ЗАХИСТ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВІЙНИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну розпочалося 24 лютого 2022 року. З цього часу, за офіційною інформацією від Міністерства освіти й науки України, станом на 25 червня 2022 року 2061 заклад освіти постраждав від бомбардувань та обстрілів, а 212 з них зруйновано повністю [1]. З огляду на це, війна поставила під загрозу реалізацію одного з конституційних прав людини й громадянина, а саме – право на освіту, яке закріплюється у статті 53 Конституції України [2].

Через велику кількість зруйнованих закладів освіти та потребу залишити найбільш небезпечні регіони України забезпечення захисту прав дітей та молоді на освіту в умовах воєнного стану стало викликом для освітянської спільноти.

З метою убезпечення усіх учасників освітнього процесу Міністерство освіти й науки України 25 лютого 2022 року рекомендувало закладам освіти призупинити освітній процес та оголосити двотижневі канікули. Але навіть у

таких нелегких умовах вдалося зберегти можливість реалізовувати право на освіту і з 14 березня 2022 року у більшості областей України було відновлено навчання в онлайн режимі [3, с. 1]. Варто зауважити, що з березня 2020 року заклади освіти України вже мали досвід переходу на дистанційний та змішаний формати навчання у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції COVID-19, тому станом на 24 лютого 2022 року дистанційне навчання вже стало звичним для учнів загальноосвітніх шкіл, здобувачів професійної (професійно-технічної) та вищої освіти. Для дітей дошкільного віку, які до початку військової агресії також вже мали досвід навчання в онлайн форматі, держава додатково розробила механізми захисту їх права на отримання якісного рівня освіти. Так, більшість державних дошкільних навчальних закладів освіти були переведені на дистанційний режим навчання. Для малюків було розроблено спеціальні плани, за якими вихователі проводять заняття за допомогою засобів відеоконференцзв'язку або ж шляхом запису навчальних відеоматеріалів. Отже, саме так органами державної влади України забезпечується право дітей та молоді на освіту.

Але також важливо звернути увагу на реалізацію права на освіту дітей та молоді, що були вимушені тимчасово виїхати з України в інші держави, адже, за даними фонду ООН ЮНІСЕФ, понад 3 мільйони людей залишили Україну, а з них – 1,5 мільйона дітей [4]. Так, здобувачі освіти насамперед мають право продовжити навчання у закладі, який надавав їм освітні послуги до початку війни 24 лютого 2022 року. Але, крім цього, істотне значення має підтримка українських дітей іншими країнами Європи та світу. Зокрема, вона здійснюється відповідно до таких міжнародно-правових актів як: Декларація ООН права дитини (1959), Конвенція ООН про права дитини (1989), Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році), Женевські конвенції про захист жертв війни (1949) та Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977). Особливе місце серед цих актів займає також Декларація про безпеку шкіл 2015 року, яка окреслює набір зобов'язань щодо посилення захисту освіти

від нападів та обмеження використання шкіл і університетів у військових цілях, а також низку зобов'язань для попередження і реагування на напади та використання закладів освіти у військових цілях у період збройного конфлікту. Цей документ також передбачає збереження безпеки в закладах освіти, захист права на освіту та моніторинг порушень прав дітей в умовах збройного конфлікту [5, с. 24].

З огляду на вищезазначене, нами було досліджено досвід громадян України, які наразі перебувають у Німеччині на землі Північний Рейн-Вестфалія (Land Nordrhein-Westfalen), адже саме ця держава є однією з тих, що прийняла найбільшу кількість тимчасово переміщених українців після початку повномасштабного вторгнення. Німеччина допомагає Україні реалізовувати право на освіту для цих осіб шляхом надання освітніх послуг дітям. Усі діти, які приїхали у цю країну як тимчасово переміщені особи й отримують матеріальну допомогу, зобов'язані навчатися у німецьких дошкільних навчальних закладах, школах та коледжах, де освітній процес відбувається за певною процедурою. Насамперед українські учні проходять період адаптації й навчаються у спеціалізованих вітальних класах (Willkommen Klassen), які відрізняються від звичайних наявністю додаткових годин вивчення німецької мови. Надалі вони складають тест на рівень знання німецької мови, після якого можуть продовжити освітній процес у звичайних класах разом з громадянами Німеччини. Такий підхід, на нашу думку, є цілком раціональним, адже діти, які на високому рівні опанували державною мовою країни, у якій перебувають, можуть разом з носіями мови вивчати предмети, передбачені освітньою програмою відповідної школи. Проте існує певна особливість у зарахуванні учнів до шкіл, а саме: школярі, які в Україні навчалися, наприклад, у третьому класі здобувають освіту в німецькій школі разом з другокласниками. Такий механізм «повернення у попередній клас» не застосовується лише у випадку, коли зміна класу впливає на наявний у школяра рівень повної загальної середньої освіти. Тобто, якщо учень навчається у п'ятому класі, то перехід у четвертий буде означати його повернення до початкового рівня освіти замість продовження базової середньої

освіти. На нашу думку, у Федеративній Республіці було запроваджено саме таку процедуру зарахування учнів до шкіл задля їх пристосування до освітньої програми, яка дещо відрізняється від української, а також для того, щоб діти встигли опанувати мовою перед тим, як їм доведеться розпочати вивчення нового для них освітнього матеріалу. Важливо також наголосити на тому, що Німеччина не лише надає освітні послуги нашим учням, а й покриває витрати на проїзд, якщо дитина проживає на відстані більше як 3 кілометрів від школи, та на харчування в навчальних закладах.

Що стосується студентів, то для них передбачені різні програми обміну, які діяли й до введення в Україні воєнного стану, наприклад Erasmus+, а також здобувачам вищої освіти 1-2 курсів спростили процес вступу до вищих навчальних закладів Федеративної Республіки. Але при цьому залишилася вимога володіння німецькою мовою на рівні B2-C1, що має бути підтверджено відповідним сертифікатом.

Крім того, варто наголосити на тому, що і діти, і дорослі, які приїхали в Німеччину, мають право відвідувати спеціальні курси німецької мови. Це є дуже важливим, адже переважна більшість українців після виїзду з Батьківщини переживають стрес, а відповідні навчальні курси полегшують адаптаційний період та допомагають призвичаїтися до нових умов життя. Отже, громадяни України отримують змогу не відчувати себе відстороненими від світу через незнання мови. Безперечно, усе це стало вагомою підтримкою України Німеччиною та іншими країнами Європи, зокрема у забезпеченні права дітей та молоді на освіту.

Таким чином, можна зробити висновок: війна внесла корективи в освітній процес, що є цілком зрозумілим у сучасних умовах. Але найважливішим є те, що держава й надалі забезпечує захист права дітей та молоді на освіту. Істотне значення має також підтримка інших держав. Зокрема, проаналізовано досвід життя громадян України в Німеччині на землі Північний Рейн-Вестфалія (Land Nordrhein-Westfalen), який показує, що право на освіту українських дітей в цій державі також успішно реалізується, попри мовні бар'єри та різницю в освітніх

програмах. Усе це має вагоме значення у підготовці майбутніх фахівців різних професій та спеціалізацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 7 мільйонів дітей війни в Україні. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://saveschools.in.ua/> (дата звернення: 26.06.2022).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <http://surl.li/gdyl> (дата звернення: 26.06.2022).
3. Мельник М. Ю. Освіта в умовах воєнного стану: результати опитування. Вісник НАПН України. 2022. № 4(1). С. 1-8.
4. Українки у ЄС: Ми втратили все в обмін на безпеку дітей. URL: <http://surl.li/chefa> (дата звернення: 26.06.2022).
5. Калінічева Г. І. Захист освіти від військового втручання: історичні нариси та реалії сучасності. Неперервна професійна освіта: теорія і практика (серія: педагогічні науки). 2022. Вип. 1 (70). С. 18-30.

Жигола Яна Віталіївна

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна*

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах війни гострим постає запитання саме захисту прав дітей. І це питання стосується не тільки прямо постраждалих дітей під час воєнних дій, а й попередження усіх можливий «постраждань». Адже з 7,5 млн українських дітей, кожен навіть якщо не має тілесних ушкоджень, то має ушкодження та порушення своїх прав. Прав на особисте життя та захист від посягання на нього, прав на захист від усіх форм фізичного та психологічного насильства. Прав на відпочинок та на дозвілля, освіту і родину. Права на захист від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень. Прав на захист дитини від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту

дитини. Захист від катувань та інших жорстоких, нелюдських або тих що принижують гідність видів поводження чи покарань.

Діти, що зростають в умовах воєн, захищені нормами міжнародного гуманітарного права як частина цивільного населення. Проте, з огляду на вразливість і потреби, пов'язані з дитячим розвитком, діти мають особливий захист. Деякі гарантії, передбачені міжнародно-правовими актами, стали частиною звичаєвого права.

Основними міжнародно-правовими актами, що закладають в собі основу для захисту дітей у ситуаціях збройного конфлікту є:

- Конвенція ООН про права дитини (1989)
- Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році)
- Женевські конвенції про захист жертв війни (1949)
- Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977)
- Конвенція міжнародної організації праці №182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999)
- Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002) та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками.

Наразі Закон України «Про охорону дитинства» – основний закон України, що регулює ситуацію з дітьми в умовах збройних конфліктів. Згідно з ним, дитиною, постраждалою внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, вважається «дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні». Держава зобов'язана вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту цих дітей, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї (зокрема розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон).

У Законі України Про соціальний захист дітей війни Розділ II йдеться про державні соціальні гарантії дітям війни. А саме:

- які пільги дітям надаються;
- право на переважне залишення на роботі при скороченні чисельності або штату працівників;
- використання чергової відпустки в зручний для них час; одержання додаткової відпустки без збереження заробітної плати строком до двох тижнів на рік;
- виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100 відсотків середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи;
- першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва та городництва;
- яка державна соціальна підтримка надається дітям війни (крім тих, на яких поширюється дія Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту") до пенсії або щомісячного довічного грошового утримання чи державної соціальної допомоги, що виплачується замість пенсії, виплачується підвищення у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України.
- яке фінансування витрат, пов'язаних із застосуванням цього Закону
- Фінансове забезпечення державних соціальних гарантій, передбачених цим Законом, здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України. [1]

Права дітей в Україні нормативно визначені досить широко, разом з тим, у даній сфері існує чимало проблем:

- залишається відкритим питання щодо належного правозастосування та притягнення до відповідальності винних осіб за недотримання законодавства із захисту прав дітей;
- моніторинг дотримання українського законодавства в сфері захисту прав дітей на окупованих територіях Криму та окремих районів Донецької та Луганської областей не проводиться, нащо неодноразово зверталась увага,

утому числі, і під час Парламентських слухань на тему: «Права дитини в Україні: забезпечення, дотримання, захист»;

- до цього часу найменше підтримки з боку держави отримують діти, що були поранені під час бойових дій, які втратили годувальника чи батьків або отримали інвалідність внаслідок військових дій і які зазнали найбільших страждань від бойових дій.

Таким чином забезпечити безумовну реалізацію чинних норм у зоні збройних конфліктів досить складно, а то й взагалі неможливо, враховуючи конкретні обставини на територіях, де державні органи України тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження. Для ефективного виконання обов'язків щодо дітей, які перебувають у зоні воєнних дій, доцільно розширити співпрацю держави з відповідними неурядовим організаціями та іншими складовими частинами громадянського суспільства та сприяти їм у проведенні відповідної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про соціальний захист дітей війни» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2195-15-Text>.
2. Конвенція про права дитини та участь неповнолітніх у збройних конфліктах: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 1.01.2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0009323-11>.
3. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. № 230-р. Офіційний вісник України. 2017. №31
4. Стратегія Ради Європи з прав дитини (2016-2021) (неофіційний переклад). URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/20161003101948_CoE Strategy on children_ukr-1.pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/20161003101948_CoE%20Strategy%20on%20children_ukr-1.pdf).

5. Декларація прав дитини, прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384.

6. Конвенція про права дитини, 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

7. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, затверджений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН A/RES/54/263 від 25 травня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795.

Московець Ольга Тарасівна
*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна*

ПІЛЬГИ ЩОДО УКРАЇНЦІВ, ЯКІ ВЇХАЛИ НА ТЕРИТОРІЮ ПОЛЬЩІ ПІД ЧАС БОЙОВИХ ДІЙ

Через вторгнення 24 лютого 2022 року російської федерації на територію України, багато людей були змушені мігрувати в інші країни. Найліпшим другом нашої держави виявилась Польща, яка не тільки змогла прийняти багатьох дітей та батьків, а ще й надати допомогу та підтримку. Багато людей вибрали саме цю країну для імміграції. Для початку Польща надала змогу біженцям з України знаходитися на її території протягом 18 місяців. Також вони спростили отримання PESEL, тобто ідентифікаційного номера, який дає змогу:

- отримати офіційне працевлаштування;
- подати документи на вступ до польських ВНЗ;
- оформити будь-який вид страхування (медичне, страхування життя, авто, житла) та користуватися в повній мірі медичними послугами фонду ZUS (управління соціального страхування);
- відкрити банківський рахунок, отримати кредит у будь-якій фінансовій установі;

- отримати водійське посвідчення, навчатися в автошколі, зареєструвати авто;
- проводити будь-які операції з нерухомістю;
- зареєструвати діяльність;
- здійснювати онлайн-оплату;
- купити медикаменти за рецептом лікаря [1].

У зв'язку з війною на території України, всім українцям, які в'їхали після 24.02.2022 р. на територію Польщі, надається статус тимчасового законного права (про що мова в спеціальному Законі (Устава), підписаному Президентом Польщі. Закон створено з використанням профінансування в країні без отримання статусу біженці.

Ви маєте право перебувати на території Польщі 18 місяців, проте не можете покинути країну на цей термін. Якщо у Вас закінчиться віза, то законно перебувати на території Польщі можна до 31.12.2022 р.

Для кого не застосовуються рішення, передбачені Законом:

- осіб, які в'їхали до Польщі через інший кордон;
- осіб, які в'їхали до 24 лютого 2022 р.;
- громадян, які мають дозвіл на проживання в Польщі (карта побиту, резидента).

Також варто не забувати про грошову допомогу. Найперша допомога складає 300 злотих на особу.

Друга – це допомога на виховання, яку один з батьків може отримати на кожну дитину до 18 років, якщо дитина проживає разом з ним і залишається на його утриманні.

Право на допомогу на виховання від Закладу соціального страхування (ZUS) встановлюється на так званий період соціальної допомоги, який триває з 1 червня поточного року по 31 травня наступного року.

Допомога на виховання надається в розмірі 500 злотих на місяць на дитину.

Сімейний капітал опіки (РКО) можна отримати на дитину у віці від 12-го до 35-го місяця життя. Капітал надається на другу і кожен наступну дитину в сім'ї, якщо дитина живе разом з одним із батьків і залишається на його утриманні.

Один із батьків дитини вирішує, чи хоче він отримувати допомогу в розмірі 500 злотих протягом 24 місяців або в розмірі 1 000 злотих протягом 12 місяців. Загальна сума капіталу становить до 12 тисяч злотих на дитину [2].

Варто відзначити що грошова допомога надається і від УВКБ у розмірі 700 злотих на 1 особу + 600 злотих на додаткового члена сім'ї (не більше 4).

Грошова допомога надається одноразово, раз на місяць, мінімум 3 місяці [3].

Окрім того в школах створюють спеціальні класи для дітей, що приїхали після 24 лютого 2022 року. Навчання в таких класах проходить безкоштовно та зі спрощеним вступом.

Також пільги надали на безкоштовний проїзд громадським транспортом, наприклад у Вроцлаві він діє до 30.06.22.

Ні для кого не секрет, що багато людей втратили свої домівки, та все, що було в них. На цей випадок поляки перші місяці надавали безкоштовне житло для сімей. Так, громадян України біля вокзалів привітно зустрічають волонтери, які забезпечують людей гуманітарною допомогою, їжею та навіть іграшками для маленьких дітей.

Отже, Польща – це не лише країна, яка розташована поруч з нами, а ще й могутня держава, що готова протягнути руку допомоги у найскладніший момент, прихистити та юридично захистити нас. У кожному місці є пункт безкоштовної юридичної допомоги, якою можна скористатися у певно відведені години. Величезне дякую нашим сусідам за все!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Що таке PESEL? Для чого потрібен PESEL в Польщі? URL: <https://cutt.ly/jKGrEi1> (дата звернення: 27.06.2022).

2. Соціальна допомога на виховання дітей 500+ і Сімейний капітал по догляду. URL: <https://cutt.ly/jKDhbPm> (дата звернення: 27.06.2022).

3. Інформація для прибулих до Польщі з України. UNHCR. URL: <https://cutt.ly/0KDhUR6> (дата звернення: 27.06.2022).

Федченко Л.А.

*Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД ВІЙНИ ДІТЯМ

З початком широкомасштабного вторгнення Росії в Україну, багато українців загинули, отримали фізичні травми, але найбільше людей постраждали психологічно. Тривога, паніка, почуття провини, перевтома, апатія — наслідки, з якими зараз бореться велика частина населення самотійно чи зі спеціалістами. Особливо вразливою частиною населення є діти, які не можуть самі себе захистити й, головне, забезпечити дотримання всіх прав, тим паче в умовах війни.

Основним документом, що регулює дотримання прав дітей в умовах збройних конфліктів є Конвенція про права дитини 1989 року, ратифікована Україною. Ключовим є те, що цю Конвенцію можна вважати засадничою для інших нормативно-правових актів, що стосуються захисту дитячих прав. Стосовно захисту дітей в сучасних реаліях, то інший міжнародно-правовий акт-Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року не відокремлює дітей від основної частини населення, а дає їм такий же захист як і дорослим [1, с. 9].

Міністерство охорони здоров'я України збирає інформацію щодо дітей, які отримали травми фізичного чи психологічного характеру внаслідок військового нападу. Дані вносяться до реєстру, інформація з якого переходить до Офісу

Президента і фонду, що займається наданням фінансової допомоги батькам, опікунам чи піклувальникам дитини для її подальшої реабілітації чи лікування. Інформацію щодо дітей можуть подати батьки, близькі та знайомі потерпілих. Заява повинна містити дані про дитину чи дітей, стан, у якому перебуває дитина та контактну інформацію про батьків, опікунів чи піклувальників [2].

Офіс генерального прокурора повідомляє, що через війну в Україні постраждалими є більше ніж 689 дітей. За офіційною інформацією, станом на 31 травня 2022 року кількість поранених близько 446, загинуло 243 дитини.. Якщо розглядати статистику потерпілих по містах України, то лідером у цьому списку є Донецька область з показником, що відповідає числу 153, Київська – 116, Харківська – 105, Чернігівська – 68, Луганська – 50, Херсонська – 49, Миколаївська – 45, Запорізька – 28, Сумська – 17, Житомирська – 15, місто Київ – 16. Звертаємо увагу на те, що інформація ще не є остаточною та цифри можуть змінюватись, адже спеціалісти ще ведуть пошукову роботу щодо їх встановлення у місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях. [3].

Через повномасштабне вторгнення, станом на 1 червня, розшукується майже 140 дітей. Голова Національної поліції Ігор Клименко поділився цією цифрою на сторінці Facebook. «росія забрала 243 маленьких життя. Ще 446 покалічила та поранила. За час цієї підступної війни 1933 дитини вважалися безвісти зниклими. 1794 з них поліція знайшла та повернула рідним. Але 139 дітей досі в розшуку. Це страшні цифри страшної реальності», – пише голова Національної поліції [4].

Першого червня, у Міжнародний день захисту дітей на брифінгу Дар'я Герасимчук — радниця-уповноважена президента України з прав дитини та дитячої реабілітації підняла питання порушених основних прав дитини щодо: освіти, соціальних виплат, цифровізації процесу усиновлення, медицини [5].

Безперечно, що все вищезгадане залишає після себе неабиякий негативний вплив на психічне здоров'я. І залишати це без уваги неможливо, адже, як відомо, здорова нація — майбутнє країни. Здоров'я ж — це не лише відсутність

хвороб, а і сукупність фізичних, духовних та соціальних показників, що в сумі забезпечують здатність організму виконувати життєві функції для розвитку людини в цілому.

Кваліфіковані психологи можуть допомогти мінімізувати негативний вплив майбутньої ситуації.

Дослідницькою компанією Gradus Research, було проведено опитування про необхідність психологічної допомоги. За результатами 75% батьків, які брали участь в цьому дослідженні вказують, що їхні діти мають різні психотравми. Серед найпоширеніших симптомів лідирують так звані «емоційні гойдалки» — так називають настрій, який безпричинно швидко змінюється від хорошого до поганого та навпаки. Друге місце посідає тривожність [6].

Що стосується правового регулювання надання психологічної допомоги, варто відзначити прийняття постанови Кабінетом Міністрів України «Про утворення Міжвідомчої координаційної ради з питань охорони психічного здоров'я та надання психологічної допомоги особам, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» від 7 травня 2022 р. № 539. Ця координаційна рада утворена тимчасово і вважається консультативно-дорадчим органом, який є зобов'язаним контролювати дії центральних органів влади щодо надання психологічної допомоги особам, що постраждали внаслідок агресії, забезпечувати ефективну роботу центральних органів, удосконалювати нормативно-правову базу та надавати підтримку з державного боку [7].

На нашу думку, хорошою ідеєю є створення реєстру психологів, які вміють кваліфіковано працювати з постраждалими від фізичного чи психологічного насильства. У 2023 році по плану мав відбутись запуск такого реєстру, але через війну та зростання військових злочинів щодо дітей його вирішили значною мірою пришвидшити. Створення реєстру — особливо важливий етап у вирішенні питань щодо надання допомоги на державному рівні. Ініціаторами реєстру є: Офіс Генерального прокурора України, Міністерство внутрішніх справ України, Міжвідомча координаційна рада з

питань правосуддя щодо неповнолітніх, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), ГО «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер» та Координаційний центр із надання безоплатної правової допомоги. Ідея полягає у тому, що психологи будуть брати участь на всіх етапах процесуальних дій. Вони допомагатимуть малолітнім та неповнолітнім дітям налагодити контакт з працівниками правоохоронних органів, так як часто малим дітям та підліткам важко відверто розповісти про злочин скоєний щодо них. За словами працівників правоохоронних органів, проблемно знайти дійсно кваліфіковану людину з психологічною освітою та досвідом роботи і, часто, це стає причиною того, що фахівцям важко зрозуміти повну картину скоєного, зокрема в суді під час вирішення справи, а діти травмуються ще більше. Значним плюсом є те, що доступ до психологів має надаватись як оф-лайн так і он-лайн. Це буде робитись для того, щоб була можливість забезпечити дотримання правосуддя в усіх куточках країни, оскільки є населені пункти, де майже неможливо знайти психолога, тим паче, кваліфікованого.

Варто виокремити проєкт, що реалізується за підтримки Офісу Президента України, Міністерства охорони здоров'я України та Інституту когнітивного моделювання. Це інтернет-платформа психологічної допомоги «Розкажи мені» Institute of Cognitive Modeling: <https://tellme.com.ua/>.

Не може не радувати те, що фахівці самостійно створюють багато ресурсів, через які можна отримати кваліфіковану допомогу. Наприклад, поліцейні психологи створили Telegram-канал «Психологічна підтримка». Там можна віднайти рекомендації та поради для боротьби з напруженням нервової системи через вторгнення Росії. Також існує безліч чат-ботів, наприклад @polltavasupportbot, який дає змогу особі звернутись по допомогу напямую до психолога. Національна психологічна асоціація — це об'єднання людей-професіоналів, що проводять безоплатну первинну допомогу, зокрема для підлітків. Допомога надається у телефонному режимі або через відеокамеру. Неможливо не відмітити те, що асоціація прагне надати доступ для людей, які

знаходяться не лише в межах країни, а й поза її межами, що значно покращить якість послуг та підвищить рівень професійності [8].

Отже, попри те, що нашу країну спіткала трагічна ситуація, ми маємо залишатись людьми і обов'язково повідомляти про порушення дитячих прав, поширювати інформацію у соціальних мережах та допомагати тим, хто цього потребує.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Турченко О. Г. Захист прав дітей на окупованих територіях та під час військових конфліктів. *Право дитини на безпеку під час збройного конфлікту*: наук. конф., Вінниця, 2019. С. 9.
2. Опитування. *Міністерство охорони здоров'я України*. URL: <https://moz.gov.ua/opituvannja> (дата звернення: 15.05.2022)
3. Жертви війни в Україні. *Район.in.ua*. URL: <https://cutt.ly/qKPpmv7> (дата звернення: 31.05.2022).
4. Клименко І. [росія вкрала в українських дітей батьків, домівки, дитинство]. *Facebook*. URL: <https://cutt.ly/5KPakvu> (дата звернення: 01.06.2022).
5. Герасимчук Д. [Саме сьогодні, 1 червня, в День захисту дітей мені б хотілося говорити голосами всіх українських дітей. Говорити про їх права]. *Facebook*. URL: <https://cutt.ly/MKPsUnY> (дата звернення: 01.06.2022).
6. Українські діти потребують психологічної допомоги. *Освітній Омбудсмен України*. URL: <https://cutt.ly/lKP0c2g> (дата звернення: 20.05.2022).
7. Постраждалим від війни надаватимуть психологічну допомогу. *LexInform*. URL: <https://cutt.ly/YKP30in> (дата звернення: 20.05.2022).
8. Національна психологічна асоціація. URL: <https://www.npa-ua.org/> (дата звернення: 01.06.2022).

Шобей Любов Миколаївна
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЩОДО ПРАВОВИХ ПРОБЛЕМ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Наразі сьогодення спіткає проблематика системи захисту прав дітей, що опинилися в умовах військової агресії та конфлікту. Надзвичайно гостро стоїть питання щодо пріоритетної основи правозахисної стратегії дітей, які першочергово стають жертвами війни. Діти – це передусім вразлива категорія населення. Це можна стверджувати, аналізуючи психологічні та психоемоційні особливості дітей. Окрім цього, діти мають невіддільні та невідчужувані права, що закріплено нормативно-правовими актами, а саме у міжнародних та національних документах з прав людини.

Щодо прав дитини – це, перш за все, права людини. Тому захист прав дитини, моніторинг ситуації щодо дотримання цих прав і реагування на випадки як звичайних порушень, так і на випадки порушень через недосконалість законодавства є одним з першочергових завдань як державних органів, до компетенції яких відноситься значна діяльність, так і громадських організацій, волонтерів, громадськості. Основна проблема у цій сфері полягає у відсутності комплексного підходу при врегулюванні питань, пов'язаних із захистом прав дитини. Проблему дітей і війни неможливо вирішувати у відриві від загальної проблеми «держава-війна». Тому політика щодо дітей має бути складовою загальної програми з відновлення територіальної цілісності та програми щодо адаптації переселенців. Саме тому важливим індикатором системності державної політики щодо дітей та проблем, породжених війною, має стати створення відповідного органу, який би відповідав за реалізацію Стратегії відновлення територіальної цілісності України [1, с. 135-137].

Також, зважаючи на це, сучасний етап розвитку людства, зокрема й дитинства, передбачає принаймні в правовому полі регулювання військової

агресії за допомогою міжнародних договорів, а саме: Гаазькі конвенції 1899 та 1907 років про закони та звичаї війни, Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них 1977 року. Проте, наразі аналіз досягнень в галузі регулювання збройної військової агресії та повномасштабного вторгнення РФ, а також захисту жертв війни, зокрема дітей, як вразливої категорії, сьогодні – у 2022 році є недостатнім. На жаль, у небезпечних умовах опинилося тисячі дітей права яких порушуються, попри встановлені світовою спільнотою захисні бар'єри щодо припинення здійснення військової агресії.

Практика доводить, що численні документи міжнародного гуманітарного права, в тому числі Конвенція про права дитини 1989 р. і Факультативний протокол до неї 2000 р., не є тією нормативною базою, яка забезпечувала б ефективний захист прав дитини під час збройних конфліктів [3, с. 144].

Важливість захисту прав дітей, зокрема в період збройних конфліктів, визначається роллю молодого покоління в життєздатності суспільства та прогнозуванні його розвитку. Прихована проблема будь-якої війни полягає в тому, що під час неї формується нове покоління, виховане на цінностях, актуальних для воєнного часу. Війна не лише популяризує агресію, насильницькі методи розв'язання питань, але й дискредитує норми моралі мирного життя, норми права, компроміс та діалог як засіб досягнення цілей. Негативні наслідки, пов'язані зі збройними конфліктами, є дуже тривалими (фізична та психологічна травматизація, розвиток культури ненависті, знищення сімейних та соціальних зв'язків, загибель батьків та опікунів, зниження якості освіти та, як наслідок, рівня життя у дорослому віці), і спричиняють негативний вплив на майбутні покоління, створюючи зародки для продовження конфліктів або їх повторної появи. [3, с. 145].

В цілому ж захист дитини, її прав від впливу війни, військових дій та насилля в умовах України вимагає вирішення й низки інших питань, які мають стати частиною цілісної стратегії:

- 1) Підвищити рівень обізнаності щодо положень Факультативного протоколу, Паризьких зобов'язань та керівних принципів, а також інших

стандартів захисту прав дітей у військових конфліктах, як серед фахівців (педагогів, медичних працівників, представників збройних сил, державних службовців тощо), так і серед широкої громадськості.

2) З метою забезпечення невідворотності покарання та відповідно до принципів гуманітарного права посилити відповідальність за воєнні злочини проти дітей.

3) Передбачити чітку й недвозначну заборону вербування та залучення дітей до військових конфліктів, шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України.

4) Розробити та запровадити в діяльність соціальних служб, центрів медико-соціальної реабілітації дітей, центрів соціально-психологічної реабілітації, притулків для дітей, закладів освіти, інтернатних закладів, кримінальної міліції у справах дітей за місцем фактичного проживання програми щодо пошуку членів сім'ї, компенсації збитків, соціальної реінтеграції, соціальної та фізичної реабілітації, демобілізації, подолання наслідків психічної травми, а також у забезпеченні правосуддя [3, с. 145].

З огляду на це, світова спільнота повинна дотримуватися єдиної думки та дійти висновку, що міжнародні норми та стандарти є обов'язковими, а також, вони є єдиним важелем захисту вразливих груп, або ж категорій населення, до якого своєю чергою належать й діти. І лише справжнє та неухильне виконання таких правових норм та рекомендацій певною мірою зможе допомогти чіткому дотриманню прав громадян, та особливо дітей.

Також, слід зауважити, що в умовах військової агресії шкода заподіюється найбільш значущим цінностям, основоположним правам дітей, як-от права: на життя, на охорону здоров'я, на захист від усіх форм насильства, на повагу до честі й гідності дитини, на вибір місця проживання, на освіту тощо. Кримінальний кодекс України (далі – КК) не розглядає злочини проти дітей як окрему категорію. Також у ньому немає самостійних складів злочинів, які стосуються захисту неповнолітніх у збройних конфліктах. За таких обставин реагування на злочини проти дітей в умовах війни має здійснюватися в межах

тих статей КК, які встановлюють відповідальність за протиправні посягання на неповнолітніх. Ці злочини розміщені в різних розділах Особливої частини КК і стосуються посягань на життя та здоров'я дитини, її волю, честь і гідність, статеву недоторканість, моральність тощо. Вважаємо, що питання кримінально-правового захисту неповнолітніх у тій ситуації, у якій сьогодні опинилася Україна, є недостатньо врегульованим. Всупереч тому, що Україна ратифікувала Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, а Закон України «Про охорону дитинства» (ст. 30) прямо забороняє участь дітей у воєнних діях і збройних конфліктах, залучення неповнолітніх до такої діяльності досі не криміналізовано [4, с. 191-192].

Отже, зважаючи на вищенаведене, наразі проблема щодо захисту прав дитини в Україні в умовах війни є глобальною. Підтвердженням цьому є недостатність нормативно-правової сили законодавчих актів як держави, так світової спільноти у припиненні жорстокого поводження з дітьми, насильства та вбивств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мазур Г. Є. Правові проблеми дітей України в умовах військової агресії. *Право. Вип. 30. Економіка і право: Серія 18*. Київ, 2015. С. 134-139.
2. Трестер Ю. О. Міжнародні механізми захисту прав дітей. Державне управління: удосконалення та розвиток. № 9. Київ, 2013. URL: <http://surl.li/ccdnw>.
3. Черненко А. А. Щодо захисту прав дітей під час збройних конфліктів. *Матеріали учасників науково-освітнього круглого столу «Україна майбутнього»*. Суми, 15-17 вересня 2017 р. С. 144-145.
4. Васильківська І. П. Кримінально-правовий захист неповнолітніх в умовах гібридної війни. Міжнародна безпека в рамках сучасних глобальних викликів. Київ, 2018. С. 188-195.

5. Губерт Ю. Г. Забезпечення та захист прав дітей-сирів Донецької та Луганської областей в умовах воєнного конфлікту 2014-2015 рр. Київ, 2020. С. 211-216.

6. Севрук О. Р. Щодо захисту прав дітей в умовах збройного конфлікту на сході України. *Проблеми захисту прав і свобод вимушених переселенців, а також інтересів громадян або держави на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення антитерористичної операції. Матеріали міжнародного круглого столу*. Київ, 27 жовтня 2016 року. С. 98-100.

7. Поцик Л. С., Пампура І. І. Психологічні особливості та правовий захист дітей в період збройного конфлікту. *Психологічний журнал*. Т. 5. Вип. 11. Київ, 2019.

Добжанський Н. Ю.

здобувач вищої освіти

*Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

Кудерська Н. І.

доктор юридичних наук, доцент,

*професор кафедри фундаментальних і приватно-правових дисциплін
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

ПОРУШЕННЯ ПРАВ УКРАЇНЦІВ ТА УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ ЇХ ДЕПОРТАЦІЄЮ З ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

З 2014 року між Україною і Російською Федерацією триває війна, яка з 24.02.22 року набула повномасштабного характеру. Генеральна асамблея ООН у своїй резолюції від 02.03.22 року [1] засудила російське вторгнення в Україну та назвала його агресією проти України. За статистичними даними Уповноваженої Верховної Ради України з прав людини Л. Денисової держава-агресор станом на 23.05.22 вже вивезла 1.4 мільйона українців, з яких 240 тисяч – діти. [2]

Статтею 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни забороняється, незалежно від мотивів, здійснювати примусове

індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні [4, ст.49]. Названа норма країною-агресором було грубо порушено, як і права громадян України. Вважаємо, це порушення не може залишитися безкарним, а права наших громадян мають бути поновленими з виплатами їм відповідних компенсацій за понесені збитки.

Відслідкувати переміщення депортованих людей складно через те, що в них забирають всі наявні документи, а тому й досить важко їх повернути. Вони по-можливості мали б уникати будь-яких маніпуляцій з паспортом, а саме виставлення печаток, позначок тощо, вимагати залишення власних документів, не підписувати жодних паперів і за першої ж нагоди відмовлятися від поїздки до табору для переміщених осіб (депортованих) тощо [3]. Проте виконання цих дій від них не залежить, а чинні міжнародні нормативно-правові акти не визначають, що слід робити в разі таких дій держави-агресора та не закріплюють механізмів захисту від її свавілля.

Окрім того, окупаційна держава не повинна здійснювати переміщення або депортації частини свого громадянського населення на територію, яку вона окупує; здійснювати «мобілізацію» населення на окупованих територіях, як, приміром, у незаконні збройні формування, збройні сили «ДНР» та «ЛНР», свою армію тощо. Це забороняє й стаття 51 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни: окупаційна держава не має права примушувати осіб, що перебувають під захистом, служити в її збройних чи допоміжних силах [4, ст.51].

Слід звернути увагу й на низку Указів Президента РФ щодо окупованих територій України. Так, в доповнення Указу Президента РФ від 2019 року зі спрощення набуття громадянства РФ для жителів ОРДЛО у травні цього року було підписано Указ, згідно з яким даватиметься громадянство ще й жителям тимчасово окупованих територій Запорізької та Херсонської областей України за спрощеною процедурою [5]. Цими доповненнями, зокрема, передбачено, що

заяви про прийняття до громадянства від мешканців цих територій мають розглядатися не більше трьох місяців. Україна відреагувала на такі дії відповідними заявами, проте зашкодити такому не вимозі через невизначеність у міжнародних нормативно-правових актах.

Також, наявним на сьогодні є ще один Указ від 2022 року [7], який фактично узаконив викрадення росіянами українських дітей: дозволяє спрощено видавати російське громадянство дітям-сиротам з України. Діти, які залишилися без піклування батьків, та недієздатні особи, викрадені росіянами в рабство на територію РФ, є однією з найменш захищених категорій депортованих українців. За цим Указом, подати заяву на громадянство Росії для сиріт і недієздатних українців можуть так звані «опікуни» з-поміж громадян РФ, а також «громадяни» терористичних псевдореспублік «Л/ДНР» та мешканці тимчасово окупованих росією територій в Запорізькій і Херсонській областях України.

В Україні ж порядок усиновлення дитини в Україні регулюється Сімейним кодексом України [8] та Порядком провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 року № 905[9], а в умовах воєнного стану існують й особливості процедури усиновлення:

1. Особи, які виявили бажання усиновити дитину, насамперед повинні звернутися до служби у справах дітей із заявою про взяття їх на облік кандидатів в усиновителі та надати пакет документів, визначений законодавством (копії документів, що посвідчують особу; копію свідоцтва про шлюб; довідки про заробітну плату; висновки про стан здоров'я, копія документа, що підтверджує право власності або користування житловим приміщенням тощо), а також отримати висновок про можливість бути усиновлювачами.

2. Усиновлення дітей відбувається виключно в судовому порядку (суд розглядає справу про усиновлення дитини за обов'язковою участю заявника, органу опіки та піклування або уповноваженого органу виконавчої влади та дитини якщо вона за віком, усвідомлює факт усиновлення. Суд приймає рішення про усиновлення за місцем проживання дитини).

3. Для усиновлення дитини потрібна її згода, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити. Без згоди дитини усиновлення проводиться лише у тих випадках, коли в силу свого віку чи стану здоров'я дитина не усвідомлює факту усиновлення).

4. Усиновити можливо лише тих дітей, які перебувають на обліку. Облік дітей, які можуть бути усиновлені та осіб, які бажають усиновити дитину, ведуть служба у справах дітей та Національна соціальна сервісна служба України. На облік беруться діти, позбавлені батьківського піклування, діти – сироти та діти, батьки, яких дали згоду на усиновлення. Усиновлення дитини без згоди батьків проводиться лише, якщо вони в установленому, законом порядку: визнані безвісно відсутніми, недієздатними, невідомі чи позбавлені батьківських прав, стосовно дитини, яка усиновлюється, а також, якщо протягом двох місяців після народження дитини не забрали її на виховання до себе в сім'ю та запис про них у Книзі реєстрації народжень вчинено відповідно до статті 135 Сімейного кодексу України [8].

5. Інформація щодо дитини, яку бажають всиновити та налагодження з нею контакту надається лише кандидатам в усиновлювачі службою у справах дітей за місцем, де дитина перебуває на обліку.

Виконуючи норми чинного законодавства України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування використовують вичерпні заходи для забезпечення прав дитини, в тому числі й на виховання біологічними батьками чи іншими родичами для забезпечення безпечного та гармонійного розвитку дитини. В умовах воєнного стану, коли неможливо встановити обставини життя дітей, які підлягають усиновленню та їх батьків, осіб, які бажають, всиновити дитину, неможливо зібрати повний пакет документів для усиновлення – діти, позбавлені батьківського піклування, можуть бути тимчасово влаштовані службами у справах дітей у сім'ю знайомих чи близьких родичів, у прийомну сім'ю або дитячий будинок сімейного типу.

Усиновлення дитини має проводитися у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя, а відтак потребує

особливої уваги судів до розгляду справ про усиновлення, неухильного додержання норм матеріального і процесуального права при їх вирішенні, належної підготовки цих справ до судового розгляду та повного, всебічного й об'єктивного з'ясування обставин під час судового розгляду справи, а будь які порушення прав дитини мають суворо присікатися з подальшим притягненням винних осіб до юридичної відповідальності.

Міжнародні правозахисні організації мають втрутитися в наведені кричущі порушення прав українців та український дітей їх депортацією з окупованих територій України і припинити їх, а також повернути наших громадян за їх бажанням на батьківщину з подальшим притягненням винних осіб до юридичної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН ES-11/2. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3966630?ln=en>
2. РФ депортувала 1,4 млн українців – омбудсмен. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4480368-rf-deportovala-14-mln-ukraintsiv-ombudsmen>
3. Поради для примусово депортованих до РФ громадян України. Юридична Газета. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/poradi-dlya-primusovo-deportovanih-do-rf-gromadyan-ukrayini.html>
4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни: Редакція від 08.02.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
5. Путін підписав указ про спрощене видання громадянства РФ жителям Запорізької та Херсонської областей. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3491958-putin-pidpisav-ukaz-pro-sprosene-nadanna-gromadanstva-rf-zitelam-zaporizkoi-ta-hersonskoi-oblastej.html> (дата: 25.05.2022)
6. Усиновлення в умовах воєнного часу. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/usynovlennya-v-umovah-voyennogo-stanu/>

7. Президент Росії офіційно дозволив росіянам викрадати українських дітей. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/31/novyna/suspilstvo/prezydent-rosiyi-oficijno-dozvoliv-rosiyanam-vykradaty-ukrayinskykh-ditej>

8. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 21-22. Ст.135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

9. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей від 08.10.2008 р. №905. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-п#Text>

Чех А. А.

здобувач вищої освіти

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

Кудерська Н. І.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри фундаментальних і приватно-правових дисциплін

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

ДО БЕЗПЕКОВИХ ПИТАНЬ ДИТЯЧИХ РОЗВАГ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

У військовий час не полишає актуальності проблема використання дітей через розваги у мережі Інтернет. Так, Росія отримувала дані про важливі об'єкти через гру на смартфоні у дітей. Сенс гри був в тому, що дитина має шукати так звані «коробки» із віртуальними призами, які можна обміняти на електронні гроші та під час проходження маршруту має здійснити фотофіксацію місцевості, об'єктів військової та критичної інфраструктури на території різних населених пунктів. Головне є те, що доступ до адміністрування цієї програми має підконтрольна спецслужбам Росії ІТ-компанія, яка зареєстрована в одній з європейських країн і займається поширенням інтерактивних платформ. Таким чином, без відома батьків та дітлахів, країна-агресор використовувала українських дітей для збору інформації про розташування стратегічно важливих об'єктів. На жаль, такі випадки були зафіксовані у Кіровоградській області: було затримано два підлітки, які фотографували блокпости, елеватори, транспортні

шляхи тощо. Підлітки та їхні батьки були притягнені до кримінальної відповідальності [1].

Наразі правовими засобами в Україні безпекові питань дитячих розваг в мережі Інтернет не вирішена належно. Державою і родиною повинні бути визначені заходи і способи з обмеження чи призупинення використання Інтернету з метою запобігання порушення прав дітей. Проте вони мають бути співвимірними і не перешкоджати певним діям щодо навчання в мережі Інтернет, отримання необхідної цікавої їм інформації тощо. Також, має застосовуватися моніторинг всіх так званих «контактів», які з'являються в телефонах, планшетах чи комп'ютерах дітей. Таке має здійснюватися не тільки певними службами, а й батьками дітей. В разі не виконання останніми відповідного контролю, батьки мають бути притягнені до юридичної відповідальності.

Найкращими та дієвими способами, вважаємо, розробку Міністерством освіти та науки України відповідних програм і тренінгів з подальшим введенням їх у навчальний процес у закладах загальної середньої освіти, надання порад безпечного часу проведення позашкільного часу тощо.

Обов'язковим має бути недоторканність приватного життя в Інтернеті (як дітей, так і дорослих) – це анонімний доступ і анонімне використання послуг тощо. Дитина може використовувати псевдонім, що дозволить знати її персональні дані лише постачальникові послуг Інтернету, який за їх розповсюдження буде притягнений до юридичної відповідальності. Дітям необхідно пояснювати, що їм слід з обережністю ставитися до сайтів, де вимагається особиста інформація в розмірі більшому, ніж це необхідно для входу на сайт, чи, де не пояснюється, для чого необхідна така інформація.

Існує міжнародний день безпечного Інтернету для дітей (SID) – це подія, яка проходить кожного року, у другий вівторок лютого. Цей день популяризує безпечне та відповідальне використання Інтернету дітьми та молоддю. Починаючи з ініціативи з боку проекту Європейського Союзу з безпечних кордонів у 2004 році та започаткований мережею Insafe. З роками Міжнародний

день безпечного Інтернету став знаковою подією в календарі онлайн-безпеки. Інтернет – це потужний інструмент з величезними можливостями для навчання, підвищення кваліфікації та набуття нових здібностей та знань, а також громадської діяльності. Однак з можливостями приходять ризики. Мета Міжнародного дня безпечного інтернету – підвищити рівень обізнаності, а також допомогти конкретними діями створити не тільки безпечне місце, але й краще місце для перебування в Інтернеті. Цифровий світ не визнає жодних кордонів, і тому нам потрібно, щоб усі долучились до роботи таким чином, щоб забезпечити безпечніший цифровий досвід для всіх нас, а особливо для молодших користувачів [4].

У квітні 2018 року 34 найбільші ІТ-компанії світу, зокрема Facebook і Microsoft, запропонували підписати “цифрову Женевську конвенцію”. Компанії оприлюднили заяву за якою вони публічно відмовляються брати участь в кібератаках, організованих урядом будь-якої країни, та зобов’язуються надати допомогу будь-якій державі, на яку здійснили напад у кіберпросторі, незалежно від його причини. В основу “цифрової Женевської конвенції” може ввійти Кодекс кібербезпеки для держав, який у липні 2015 року склали експерти з 20 країн світу. Серед компаній, що готові підписати конвенцію, чимало гігантів ІТ-галузі, зокрема, Cisco, Dell, Trend Micro, Oracle, Symantec, Fireeye, HP, Nokia, Telefonica, ін. Водночас, Google, Apple, Amazon і Twitter відмовляються від цієї угоди. Конвенцію не підтримує жодна компанія з Росії, КНДР, Ірану чи Китаю – країн, на які Захід зазвичай покладає відповідальність за кібератаки. Ймовірно, деякі компанії не долучились до ініціативи через її принципи, що суперечать секретним планам з розробки кіберзброї. Президент корпорації Microsoft Бред Сміт упродовж кількох років наголошує на необхідності створення “Женевської конвенції” в цифровому просторі. Ще у лютому 2017 року на конференції з кібербезпеки в Сан-Франциско Сміт запропонував розробити міжнародний кодекс правил із кібербезпеки і створити незалежну організацію, яка б займалася моніторингом, виявляла випадки хакерських атак, розслідувала їх і офіційно оголошувала країн-винуватців. Цю організацію президент Microsoft порівнює з

Міжнародним агентством з атомної енергії, яке контролює поширення ядерної зброї і стежить за тим, щоб цивільні атомні програми не використовувались у військових цілях [5]. На нашу думку, України з національними ІТ-компаніями має долучитись до такої розробки та створення вказаної організації.

У “цифровій Женевській конвенції” сформовано чотири принципи кібербезпеки: захищати всіх користувачів і клієнтів незалежно від їхнього розташування, урядового статусу чи мети зловмисників; не допомагати урядам у здійсненні кібератак; укріплювати безпеку світових комп’ютерних мереж, зокрема надаючи користувачам і клієнтам інформацію та інструменти для розуміння загроз та захисту від них; діяти спільно і співпрацювати з усіма однодумцями задля зміцнення кібербезпеки. Конвенція також планує заборонити розкрадання інтелектуальної власності та здійснення кібератак на приватний сектор або критичну інфраструктуру. Бред Сміт вважає, що технологічні компанії виконуватимуть роль “Червоного хреста”, оскільки вони першими реагують на наслідки кібератак [5].

Слід підкреслити актуальні поради для безпечного використання Інтернету у воєнний час [3] як для дітей, так і для дорослих):

Якщо хтось із користувачів у мережі просить приватну інформацію (особистий номер телефону чи номер батьків, де батьки працюють, де родина зараз перебуває, яка ситуація в місті, де розміщується військова техніка в місті чи військові об’єкти) — таку інформацію в жодному разі не можна передавати.

Не можна знімати розміщення та пересування військової техніки та військових у місті, де перебуває дитина. Оскільки окупанти можуть переглядати відкриті профілі українців для визначення місця розташування військових для подальшого нападу. А також злочинці можуть намагатися вести листування з дитиною для шантажу чи примушування до отримання інформації про розміщення техніки в місті.

Не знімати місця вибухів та потрапляння снарядів, оскільки окупанти можуть використовувати фото- та відеодані, які потрапили в мережу, для коригування подальшого нанесення вогню по місту.

Не переходити за невідомими посиланнями, які були надіслані в приватні повідомлення в будь-якій соціальній мережі чи месенджері. Адже за ними можуть ховатися хакерські атаки.

Якщо до дитини хтось пише з проханням допомоги або виконати спеціальне завдання, важливо, щоб дитина повідомила про це дорослим. Варто разом зробити скріншот групи, повідомлень та через онлайн-форму звернутися до кіберполіції [3].

Враховуючи наведене, для вирішення безпекових питань дитячих розваг в мережі Інтернет було б доречним, на нашу думку, внесення законодавчих змін та доповнень, зокрема, до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, інших законів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Росія отримувала дані про важливі об'єкти через гру на смартфоні у дітей в Україні – СБУ. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/24/novyna/suspilstvo/rosiya-otrymuvala-dani-pro-vazhlyvi-obyekty-cherez-hru-smartfoni-ditej-ukrayini-sbu>
2. Безпека дитини в інтернеті: про що необхідно говорити. URL: <https://pon.org.ua/novyny/7239-bezpeka-ditini-v-nternet-pro-scho-neobhdno-govoriti.html>
3. Інформаційна безпека під час війни. URL: <https://osvitoria.media/opinions/informatsijna-bezpeka-pid-chas-vijny-pokrokovaya-instruktsiya-dlya-ditej/>
4. Міжнародний день безпечного Інтернету для дітей. URL: <https://odb.te.ua/mizhnarodnyj-den-bezpechnogo-internetu-dlya-ditej/>
5. Цифрова Женевська конвенція. URL: <https://matrix-info.com/tsyfrova-zhenevska-konventsija-mif-chy-realnist/>

УДК 342.7:341.3:364(477)

Захист прав дітей в умовах війни. Збірник матеріалів круглого столу до 110-річчя Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (м. Вінниця, 17 травня 2022 року). Вінниця, 2022, 90 с.

Технічні редактори – Шпак К.О., Одобецька І.С.

Формат А4. Спосіб друку – цифровий.

Ум.друк. арк. 10,87

Тираж 100 прим.

Виготовлено з оригінал-макета в друкарні
04053, Україна, м. Київ, пров. Несторівський, 4
тел/факс (044) 235-22-90

21001, м. Вінниця, вул. К.Острозького, 32,
тел. 26-71-33

Видавець та виготовлювач ТОВ «Друк»
м. Вінниця, вул. 600-річчя, 25
тел.: (0432) 46-51-17
E-mail: ua.druk2015@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 1077
від 25.04.2007 р.